

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Gaziantep

2015

T.C
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EKONOMİ ANABİLİM DALI
EKONOMİ BİLİM DALI

**TÜRKİYE'DEKİ SİYASİ GELİŞMELERİN FOREX (DÖVİZ) PİYASALARINA
OLAN ETKİLERİNİN 2000-2011 YILLARI ARASINDA İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Canan KURTGÖZ

Danışman: Prof.Dr. Selim ERDOĞAN

Gaziantep,2015

T.C
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EKONOMİ ANABİLİM DALI
EKONOMİ BİLİM DALI

**TÜRKİYE'DEKİ SİYASİ GELİŞMELERİN FOREX (DÖVİZ) PİYASALARINA
OLAN ETKİLERİNİN 2000-2011 YILLARI ARASINDA İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Canan KURTGÖZ

Gaziantep,2015

ÖNSÖZ

1. Giriş

Proje konusu hakkında kısa bilgi;

Projede, Türkiye’de 2000 ve 2011 yılları arasında yaşanmış, gündemde yer edinmiş bir takım siyasi gelişmelerin, döviz piyasalarına, ne gibi bir etkide bulunup, bulunmadığının araştırması yapılmıştır.

Araştırma konuları incelenirken, öncelikle ülkenin bulunduğu siyasi ortam ve genel makroekonomik rakamlar doğrultusundaki ekonomik performansından bahsedilmiştir. Daha sonra sermaye piyasaları hakkında genel bilgi verilmiş ve son olarak döviz piyasalarının, siyasi gelişmelerden etkilenip etkilenmediği, Merkez Bankası verileri kullanılarak irdelenmiş ve sonuca bağlanmıştır.

2. Rapor dönemlerinde yapılan çalışmalar

- I. Dönem; Öncelikle kaynak ve literatür çalışması yapılmış. Daha sonra üzerinde çalışılacak olaylar saptanmıştır.
- II. Dönem; Belirlenen olaylar, siyasi, makroekonomik, sermaye piyasaları ve döviz piyasaları açısından araştırılmıştır.

3. Sonuç; İncelenen olaylardan Kasım 2000 ve Şubat 2001 ekonomik krizlerinde Türk döviz piyasaları müthiş bir şekilde etkilenmiş olsa da, bunu salt olarak yaşanan siyasi gerilimlere bağlayamayız. Aynı şekilde AK Parti’nin seçim başarıları ve makroekonomik kazanımları, döneminde yaşanmış 1 Mart Tezkere Krizi, Cumhurbaşkanlığı seçimleri, Genel Kurmay Başkanlığının ‘e-muhtırası’ hakkında açılan kapatma davası ve AB üyelik sürecinde kaydettiği ilerlemeler, Türk döviz piyasalarına doğrudan bir etkide bulunamamıştır. Türk döviz piyasaları, uluslar arası platformda yaşanan gelişmelere paralel olarak etkilenmiştir.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

TABLO LİSTESİ

GRAFİK LİSTESİ

1. GİRİŞ	
1.1. Tanım Ve Tarihsel Süreç.....	1
1.2. Döviz Piyasalarının Kuruluşu.....	3
2. DÖVİZ PİYASALARINDAKİ KATILIMCILAR	
2.1. Bankalar Ve Diğer Finans Kuruluşları.....	3
2.2. İhracat-İthalat İle İşlem Yapanlar.....	4
2.3. Broker Ve Diğer Aracı Kurumlar.....	4
2.4. Spekülatörler ve Arbitrajcılar.....	5
2.5. Merkez Bankaları Ve Hazineleer.....	5
3. DÖVİZ PİYASALARINDA İŞLEM TÜRLERİ	
3.1. Anında Teslim İşlemleri.....	5
3.2. Vadeli Teslim İşlemleri (Forward veya Futures İşlemleri).....	5
3.3. Swap İşlemleri.....	6
4. ULUSLAR ARASI DÖVİZ PİYASALARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER	
4.1. Ekonomik Nedenler.....	7
4.2. Psikolojik Nedenler.....	8
4.3. Siyasi Nedenler.....	9
5. TÜRKİYE'DE FİNANS PİYASALARININ GELİŞİMİ	
6. TÜRKİYE'DE GELİŞEN ÖNEMLİ SİYASİ OLAYLARIN İNCELENMESİ	
6.1. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Finansal Krizleri (Anayasa Kitapçığı Fırlatma).....	12
6.1.1. Kasım 2000 Krizi.....	12
6.1.1.1. Siyasi Ve Ekonomik Durum.....	12
6.1.2. Şubat 2001 Krizi.....	13
6.1.2.1. Siyasi Ve Ekonomik Durum.....	13
6.1.3. Sermaye Piyasaları.....	15
6.1.4. Döviz Piyasaları.....	16
6.2. Adalet Ve Kalkınma Partisi (AK Parti) İktidarı.....	18
6.2.1. Kuruluş.....	18
6.2.2. 2002 Seçimleri.....	18

6.2.2.1.	Siyasi Durum.....	18
6.2.2.2.	Ekonomik Durum.....	19
6.2.2.3.	Döviz Piyasaları.....	20
6.2.3.	2004 Ve 2007 Seçimleri.....	21
6.2.3.1.	Siyasi Durum.....	21
6.2.3.2.	Ekonomik Durum.....	21
6.2.3.3.	Döviz Piyasaları.....	22
6.2.4.	2009 Ve 2011 Seçimleri.....	25
6.2.4.1.	Siyasi Durum.....	25
6.2.4.2.	Ekonomik Durum.....	26
6.2.4.3.	Döviz Piyasaları.....	27
6.2.5.	AK Parti Final.....	29
6.2.5.1.	Koalisyon.....	29
6.2.5.2.	Askeri Vesayet.....	29
6.2.5.3.	Genel Makroekonomik Performans (2002-2011).....	30
6.2.5.3.1.	Enflasyon.....	31
6.2.5.3.2.	Faiz Oranları.....	31
6.2.5.3.3.	İşsizlik.....	31
6.2.5.3.4.	GSYH.....	31
6.2.5.3.5.	Dış Ticaret.....	32
6.2.5.3.6.	Yabancı Sermaye.....	33
6.2.5.3.7.	Ulusal Rezervler.....	33
6.2.5.3.8.	Sermaye Piyasaları.....	34
6.2.5.4.	Uygulanan Ekonomi Politikaları.....	35
6.2.5.5.	İş Dünyasının Görüşleri.....	35
6.2.5.6.	Rating ve Diğer Uluslararası Kuruluşların Değerlendirmeleri.....	35
6.2.5.7.	Ekonometrik Araştırma.....	38
6.3.	1 Mart Tezkeresi.....	38
6.3.1.	Siyasi Durum.....	38
6.3.2.	Sermaye ve Döviz Piyasaları.....	39
6.4.	Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik İçin Müzakerelerin Başlaması.....	40
6.4.1.	Siyasi Durum.....	40
6.4.2.	Ekonomik Durum.....	43
6.4.3.	Sermaye Piyasaları.....	46

6.4.4. D6viz Piyasaları.....	46
6.5. Cumhurbaşkanlığı Seçimi Krizi, E-Muhtıra ve AK Parti’yi Kapatma Davası	
6.5.1. Cumhurbaşkanlığı Seçimleri.....	48
6.5.2. E-Muhtıra.....	49
6.5.3. AK Parti’yi Kapatma Davası.....	49
6.5.3.1. Siyasi Durum.....	49
6.5.3.2. Ekonomik Durum.....	50
6.5.3.3. D6viz Piyasaları.....	51
7. SONUÇ	
8. KAYNAKÇA	

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo.1 : (Nisan-2010) Ortalama Günlük İşlem Hacmi, Milyar Dolar.....	6
Tablo.2 : Uluslar arası Döviz piyasaları işlem hacminin Kurlara göre Dağılımı	7
Tablo.3 : 1979-1987 Yılları İhracat ve İthalat Rakamları(bin dolar)	10
Tablo.4 : Uluslararası Döviz Piyasalarının Dünya'daki Hacim Dağılımları.....	11
Tablo.5 : Bankalararası Gecelik Faiz Oranı.....	13
Tablo.6 : TCMB'nin Haftalık Döviz Rezervi, Milyon dolar.....	14
Tablo.7 : 1999-2001 TÜFE Enflasyonu-TEFE Enflasyonu.....	15
Tablo.8 : Enflasyon Oranları (TÜFE)	20
Tablo.9 : Gayrisafi Yurtiçi Hasıla.....	22
Tablo.10 : 2000-2011 Yılları Arası Enflasyon Oranları (TÜFE)	30
Tablo.11 : 2002-2011 Yılları Arası GSYİH-Kişi Başına Düşen Milli Gelir Rakamları.....	32
Tablo.12 : Dış Ticaret Dengesi.....	32
Tablo.13 : Doğrudan Yabancı Yatırımlar.....	33
Tablo.14 : 2000-2011 Yılları Arası Toplam Net Rezerv Miktarları.....	34
Tablo.15 : 2000-2011 Yılları Arası İşsizlik Oranları.....	34
Tablo.16 : Türkiye ve Diğer Ülkelerin Rating Değerlendirmeleri.....	36
Tablo.17 : Moody's'in Uzun Vadede Kredi Notları.....	37
Tablo.18 : Fitch'in Uzun Vadede Kredi Notları.....	37
Tablo.19: TR'deki Dış Ticaret Hacmi.....	44
Tablo.20 : 2000-2011 Yılları Arası Ortadoğu'nun Dış Ticaret Hacmi.....	44
Tablo.21 : 2000-2011 Yılları Arası Toplam Dış Ticaret Hacmi.....	45
Tablo.22 : 2000-2011 Yılları Arası K.Amerika Toplam Dış Ticaret	45
Tablo.23 : Doğrudan Yabancı Doğrudan Yatırımlar.....	51

GRAFİK LİSTESİ

	Sayfa No
Grafik.1 : ABD’de de Brekerlerin Günlük İşlem Hacmindeki Payları 1980-2010.....	4
Grafik.2 : Kasım 2000 ve Şubat 2001 Kriz Dönemleri Ortalama Günlük Döviz İşlem Hacmi (\$)..	17
Grafik.3 : 2002 Milletvekili Seçimleri.....	18
Grafik.4 : 2002 Seçim Dönemi, Ortalama Günlük Döviz İşlem Hacmi (\$).....	20
Grafik.5 : 2007 Milletvekilleri Seçimleri.....	21
Grafik.6 : 2004 Yerel Seçimleri, Ortalama Günlük Döviz İşlem Hacmi (\$).....	23
Grafik.7 : 2007 Seçim Dönemi, Ortalama Günlük Döviz İşlem Hacmi (\$).....	24
Grafik.8 : 2011 Milletvekilleri Seçimleri.....	26
Grafik.9 : 2009 Yerel Seçimleri, Ortalama Günlük Döviz İşlem Hacmi (\$).....	28
Grafik.10 : 2011Seçim Dönemi, Ortalama Günlük Döviz İşlem Hacmi (\$).....	28
Grafik.11 : 1 Mart Tezkeresi Dönemi, Ortalama Günlük Döviz İşlem Hacmi (\$).....	40
Grafik.12 : Türkiye’nin AB Üyelik Değ.	42
Grafik.13 : Tr’nin 10 yıl içinde AB Üyelik Değ.....	42
Grafik.14 : AB Müzakerelerinin Başladığı Dönem, Ortalama Günlük Döviz İşlem Hacmi (\$).....	47
Grafik.15 : AB Müzakerelerinin Başlatıldığı Dönem, Ortalama Günlük Döviz İşlem Hacmi (\$).....	48
Grafik.16 : AK Parti’yi Kapatma Davası Dönemi, Ortalama Günlük Döviz İşlem Hacmi (\$).....	52

1.GİRİŞ

1.1.Tanım Ve Tarihsel Süreç

Forex, adını İngilizce Foreign Exchange kelimelerinin kısaltmasından alır. Türkçe ise döviz anlamına gelmektedir. Yabancı ülke paralarına veya paraya bağlı likiditesi yüksek ödeme araçlarına döviz (foreignexchange) denir (Seyidoğlu, 2009:3).

Forex piyasası, Türkçe “uluslararası döviz piyasası” olarak adlandırılır. Döviz piyasaları, yabancı paraların alınıp satıldığı veya bir ulusal paranın başka bir para birimine dönüştürülmesine imkân sağlayan yerlerdir.

Dövizler, nakit olabileceği gibi banka havaleleri, ödeme emirleri, döviz poliçeleri, mevduat sertifikaları veya seyahat çekleri şeklinde de olabilir (Seyidoğlu, 2009:3). Bunlarında likitidesi oldukça yüksektir. Zaten piyasadaki yüksek işlem hacmini de sanıldığıının aksine nakit yani efektif dövizler değil, banka havaleleri, ödeme emirleri gibi araçlar sağlar.

Peki, dövizler ne zaman ekonomide önem kazanmaya başlamıştır? Dövizlerin ortaya çıkışı, elbette paranın ilk kullanılmaya başladığı zamanlara denk gelir. Paranın yani bir değişim aracı olarak bir metanın kullanımı M.Ö. 9000 yıllara kadar dayanır, fakat parayı ilk defa değerli metallere yani altın gümüş vb. araçlarla kullananlar ise M.Ö. 687’de kurulan Lidyalılar olmuştur. Bu tarihten itibaren farklı uluslar, gerek Lidyalılar gibi diğer Anadolu uygarlıklarından olan Sümerliler, İyonyalılar gerek Pers ve Mısır uygarlıkları kendi paralarını basmaya başlamışlardır. Zamanla bu uygarlıklar arasında başlayan ticaret, ulusların birbirlerinin paralarını kullanmaya ve değiştirmeye başlamasına vesile olmuştur.

Bu ilkel döviz ticareti dünyanın küreselleşmeye başlamasıyla ivme kazanmış, Merkantalizmin hâkim olduğu 16. ve 19. Yüzyıllar arası yaygınlaşmaya başlamış ve evrimi 1. Dünya Savaşı sonrası yıllara bırakmıştır.

1. Dünya Savaşından önce birçok ülke kendi ulusal parasının konvertibilitesini yani dönüşümünü altına bağlanmış, belirli bir altın standardı kullanıyordu, bir örnekle açıklayacak olursak 1821 yılında altın standardını kabul eden Britanya’da 1 Britanya Pound’u 7.3224 gr. altına veya 1873’te altın standardını kabul eden Almanya’da 1 Alman Markı 0.3584gr. altına denk geliyordu (Donzel, 2008:197). , ve devlet, altını (parayı) getirene para (altın) vermeyi taahhüt ediyordu. 1. Dünya Savaşı’na kadar devam eden altın standardı, savaşla birlikte ortaya çıkan enflasyon sonucu büyük darbe yedi. Savaş süresince birçok ülke altın standardından uzaklaşarak, paralarının konvertibilitesini askıya aldı. Savaş döneminde ülkeler arasındaki farklı enflasyon oranları, uluslararası fiyat ilişkisini altüst etmiş, ülkelerin göreceli rekabet üstünlükleri değişmişti (Uzunoğlu, 2006:3). Ülkeler sırayla altın standartlarına geri dönmeye başlamışlardı. 1919 yılında ABD ilk adımı atmış, 1928 yılına gelindiğinde ise hemen hemen tüm ülkeler altın standartlarına geri dönmüşlerdi.

İkinci dünya savaşı arasında (1918-1939), yüksek enflasyonlarla, rekabetçi devalüasyonlar, bir de bunların üzerine eklenen 1929 Büyük Buhranı, sonucu ülkelerin izlediği *komşuyu zarara sokma politikaları* (beggarthyneighborpolicy) ikinci altın standardının yıkılışını hızlandırmıştı. Bunun üzerine daha 2. Dünya Savaşı sona ermeden, İngiltere ve ABD'nin öncülüğünde yeni bir sistem kurmak için 45 ülkeden 730 temsilci ABD'de BrettonWoods kasabasında toplanmaya karar verdiler.

BrettonWoods'ta ABD Doları, altına sabitlenmiş, diğer ulusal paralarda ABD Dolarına sabitlenmişti. Buna göre 1 ons altın 35 ABD Doları olarak kabul edilmişti, diğer döviz kurları ise 1 ABD Doları=480 Fransız Frankı=3.33 Alman Markı=0.3034 İngiliz Poundu şeklinde olmuştu.

BrettonWoods sistemi yaklaşık 15 yıl sorunsuz bir şekilde devam etmişti. Fakat 1960'lı yılların ortalarına doğru geldiğinde, savaş mağlubu olan ülkeler Almanya ve Japonya ekonomik anlamda bellerini doğrultmuş ve büyüyen sanayileriyle ABD'ye meydan okuyorlardı (Uzunoğlu, 2006:4). ABD'nin dış ticaret açığı ve ödemeler dengesi sorunu, ABD'nin altın rezervlerini hızla eritiyordu. Bu problemlerin dışında ABD dışındaki ülkelerde başlayan enflasyon baskısı, Almanya ve Japonya'nın paralarını Dolara karşı revalüe etmemeleri gibi nedenler ABD'nin 1971'de Doların altına konvertibilitesini askıya almasına neden oldular.

Bu olay üzerine Washington'da Smithsonian Enstitüsünde toplanan *Onlar Grubu* üyeleri doları devalüe etmeye karar verdiler ve onsu 35 Dolar olan altının fiyatı 38 Dolar olarak kabul edildi, ayrıca diğer ülkeler de paralarını Dolara karşı revalüe ettiler. Böylelikle Doların altına olan konvertibilitesi kaldırılmış oldu. Her ne kadar Smitsonian kararları sistemi biraz rahatlatmış olsa da, sorunları yok edememişti, ABD'de süren dış ödeme açıklarındaki artış yeni bir devalüasyon kararının alınmasında etkili olmuştu. Dolar 1973 yılında bir kez daha devalüe edilmiş ve altının onsu 38 Dolardan 42,5 Dolara çıkmış oldu.

Bu tarihlerde spekülâtif hareketler o kadar yoğunlaşmıştı ki 1 Mart – 18 Mart tarihleri arasında döviz piyasaları kapatılmak zorunda kaldı. Döviz piyasaları 19 Mart'ta tekrar açıldığında sanayileşmiş ülkeler birer birer, ulusal paralarını ABD Doları karşısında dalgalanmaya bırakmış oldular (Seyidoğlu, 2009:16). , böylece yaklaşık 29 yıl hüküm süren sabit kur rejimine dayalı olan BrettonWoods sistemi yıkılmış oldu. Bu tarihten sonra sanayileşmiş ülkeler giderek serbest kur rejimini benimseyecektir.

Fakat bu arada 1972 Avrupa'da Amerikan Doları dışında, Avrupa'ya özgü bir sabit kur sistemi kuruldu. Avrupa Topluluğu ülkeleri "currencysnake" diye adlandırdıkları, kendi para birimlerinden oluşan bir sistem ortaya koydular. Ne yazık ki, bu sistem de bazı politik unsurlar nedeniyle (Almanya merkezli politikalar izlendiğinden, Alman Markı'nın merkez para olarak kullanılmasından, diğer ülke merkez bankalarının Alman Merkez Bankası ile hareket etme yükümlülüklerinden vs.) pek başarılı olamadı.

Bunun ardından 1979'da bir başka sistem geliştirildi ve Avrupa Para Sistemi (EMS) kuruldu. *CurrencySnake*'de olduğu gibi burada da Almanya merkezli politikalar takip ediliyor fakat diğer ülkelere politik alanda daha fazla özgürlük tanınıyordu. Bu durum EMS' nin kabul edilebilirliğini kolaylaştırmış oluyordu. Ardından Avrupa Para Birimi olarak ifade edilecek olan ECU kabul edildi ve daha sonra 1991 yılında yapılan Maastrich Zirvesi doğrultusunda Avrupa Birliğine (EU) ve Avrupa Parasal Birliğine (EMU) giden yol açılmış oldu.

1.2.Döviz Piyasalarının Kuruluşu

Döviz piyasaları (Forex), sabit kur rejiminin 1971'de sekteye uğramasıyla kurulmuş oldu. 1972'de ilk finansal sözleşme olarak, döviz vadeli işlem sözleşmesinin alım-satımı yapılmaya başladı. 1973'de Chicago'da Hisse Senedi Opsiyon Piyasası açıldı (CBOE). 1973 yılı Nisan ayında alım, 1977 yılı Haziran ayında satım opsiyonları işleme sunuldu. 1975'de faiz oranına dayalı ilk vadeli işlem sözleşmesi işlem görmeye başladı. 1982'de Hisse Senedi Endeksine dayalı ilk vadeli işlem sözleşmesi Kansas City Board of Trade tarafından "Value Line Bileşik Endeksi" temel alınarak işleme sunuldu. 1982'de Philadelphia'da Forex Opsiyon Piyasası açıldı. 1983'de ise Endekse Dayalı Opsiyon Piyasası açıldı (Yılmaz, 2005:7).

Uluslar arası döviz piyasaları (Forex) 1971-1998 yılları arasında *kapalı* bir piyasa şeklinde addedilmiştir. Sadece büyük bankaların, finansal devlerin, çok uluslu organizasyonların ve merkez bankalarının aktif olduğu bir piyasaydı. 1998 yılında ABD'de Clinton hükümetinin çıkarttığı bir yasa¹ ile forex piyasası halka, küçük yatırımcılara da açılmış oldu. Tabii, bunda gelişen teknolojinin ve internetin yaygınlaşmaya başlaması da büyük etken olmuştur. Halka açılmayla birlikte uluslar arası forex işlem hacmi giderek büyümeye devam etmiştir.

2.DÖVİZ PİYASALARINDAKİ KATILIMCILAR

Döviz piyasalarını temelde iki piyasa oluşturur. Birisi toptan piyasa (interbank piyasası) diğeri ise perakende (müşteri piyasası) piyasasıdır. Toptan piyasada adından da anlaşılacağı üzere toptan işlemler yapılır ve buradaki asgari işlem tutarları milyon dolarlar düzeyinde olur. Perakende yani müşteri piyasalarında ise herhangi bir işlem sınırı olmaksızın her düzeyde işlem yapılabilir.

Piyasada varlık gösteren işlemciler ise, bankalar, ihracat veya ithalatla iş yapanlar, spekülâtörler, arbitrajcılar, merkez bankaları, hazine kurumları ve diğer finans kuruluşlarıdır.

2.1.Bankalar Ve Diğer Finans Kuruluşları

Döviz piyasalarında en çok işlem gerçekleştiren kurumlardır. Bankalar, hem döviz alım-satımıyla hem de sınırlar ötesi döviz transferi yapma akreditif açmak gibi dış ticaret işlemleriyle uğraşırlar (Seyidoğlu, 2009:218).

Bankalar döviz işlemlerini, müşteriler ile doğrudan, bankalarla doğrudan (interbank), diğer finans kuruluşlarıyla veya brokerlarla, hazine veya merkez bankaları ile doğrudan işlem yaparak sürdürürler.

2.2.İhracat – İthalat ile İşlem Yapanlar

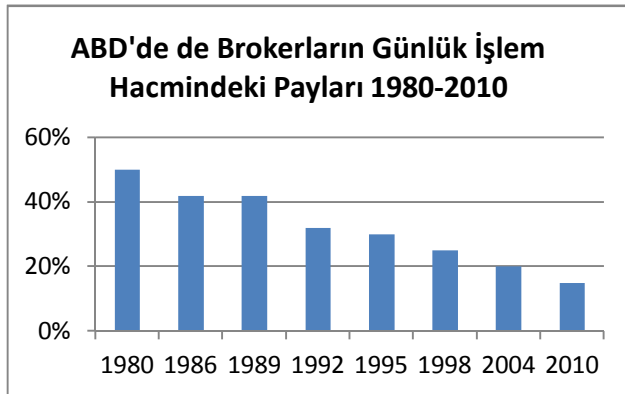
İhracat ve ithalat yapan birey ve/veya şirketler döviz piyasalarının temel oyuncularındandır. Yurtdışında hisse, tahvil, döviz vs. bulunduran sermaye yatırımcıları, turistler ve uluslar arası şirketler de bu kategoride yer alırlar.

2.3.Broker ve Diğer Aracı Kurumlar

Broker, döviz piyasalarında aracı olarak işlev yapan kişi veya kurumlardır. Brokerlar hiçbir işleme taraf olmazlar, yani kendileri alıp satmazlar sadece alıcı ve satıcıları belirli bir komisyon karşılığında buluştururlar. Brokerlar işlemlerini gerçekleştirmek için dünya üzerindeki her hangi bir banka veya finansal kuruluşla bağlantıya geçebilir ve bu sayede müşterilerini bulabilir. Brokerlar önceleri işlemlerini telefonlar aracılığıyla gerçekleştirirdi, fakat gelişen teknolojiyle beraber, telefon yerini otomatik işlem sistemlerine bırakmışlardır. 1992 yılından itibaren ise bir takım elektronik sistemler kullanılmaya başlandı, en yaygın kullanılanlar ise Reuters ve Electronic Brokeage System (EBS) dir. Elektronik sistemlerin yaygınlaşmasıyla brokerların işlemler üzerinden aldığı komisyonlarda da bir düşüş gerçekleşmiştir.

Aşağıdaki grafikten de anlaşılacağı üzere brokerların piyasa üzerinden elde ettiği pay oranı 1980’de %50 düzeyindeyken, bu oran 1995’de %30’lara gerilemiş, 2010’lu yıllarda ise düşüşünü sürdürerek, payını %20’nin altına düşürmüştür.

Grafik.1: ABD’de de Brekerlerin Günlük İşlem Hacmindeki Payları 1980-2010

Kaynak: Federal Reserve Bank, New York

Diğer aracı kurumların yapıları da ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir. Fakat en büyük farkları işlemlere taraf olup olmamalarıdır.

2.4.Spekülatörler ve Arbitrajcılar

Spekülatör, bilgi ve tecrübesi doğrultusunda bir takım menkul kıymetleri ucuz fiyattan alıp ileride alış fiyatından pahalıya satmayı planlayarak risk üstlenen kişi veya kurumlardır.

Arbitrajcı ise herhangi bir risk üstlenmeden farklı piyasalardaki aynı ürünler için olan fiyat farklılıklarından istifade ederek, ucuz piyasadan alıp pahalı piyasaya satarak kar sağlamaya çalışan kişi ve kurumlardır. Örneğin, Londra'da Amerikan Doları ile Euro'nun paritesi 1.2365 olsun, New York'ta 1.3256 olsun, bu durumda arbitrajcı Londra'dan USD/EUR' yu alıp, New York'ta risksiz bir biçimde satarak kar sağlayan kişidir.

Spekülasyon ve arbitraj işlemleri bireylerden ziyade büyük banka ve finansal kuruluşlar tarafından gerçekleştirilir.

2.5.Merkez Bankaları ve Hazine

1970'li yıllarda birçok ülke sabit kur rejiminden serbest dalgalı kur rejimine geçmiştir, bununla beraber bu ülkelerin merkez bankalarının para politika hedefleri de fiyat istikrarını sağlama yönünde olmuştur. Bu sebepten dolayıdır ki, merkez bankaları kar amacı gütmeksizin döviz piyasalarında işlem yapmaktadır. Merkez bankaları döviz piyasalarında kur istikrarı, para piyasalarında da faiz istikrarı için de piyasalarda işlem yaparlar. Bunlar dışında ülkenin döviz rezervlerini belirli bir düzeyde tutmak ve piyasa likiditesini sağlamak için de işlem gerçekleştirebilir. Hazine kısa süreli yabancı mali sermayeyi ülkesine çekmek veya ülkesinin dış piyasalardaki rekabet gücünü artırma yönündeki politikaları için bir takım işlemler gerçekleştirebilir.

3.DÖVİZ PİYASALARINDA İŞLEM TÜRLERİ

Forex piyasalarında üç türlü işlem gerçekleştirilir. Anında teslim işlemleri (spot işlemler), vadeli teslim işlemleri (forward veya futures işlemleri),swap işlemleridir.

3.1.Anında Teslim İşlemleri

Belirli bir miktar yabancı paranın satın alınmasına karar verilmesi durumunda, satıcıya ödenecek olan ulusal veya başka bir para biriminden oluşan döviz işlemlerine denir. Spot işlemler de ödeme ve teslim tarihi, anlaşmaya varılan tarihi izleyen 2 (iki) işgünüdür. Spot işlemler daha çok nakit şeklinde gerçekleşir.

3.2.Vadeli Teslim İşlemleri (Forward veya Futures İşlemleri)

Döviz kuru risklerinden kurtulmak için yapılan işlemlerdir. Vadeli işlemler, ileri bir tarih için belirli bir Miktar ulusal veya başka bir para, anlaşmaya varılan sabit kur üzerinden ödenerek, belirli bir miktar yabancı paranın alınıp satılmasına olanak sağlayan kontratlardır.

Vadeli işlemler genellikle bankalar ile yapılır. Vadeli işlem yapmak isteyen kişi veya şirketler, kontratlarında işlemi gerçekleştirilecek olan dövizin cinsini, miktarını, kur paritesini, teslim ve ödeme tarihlerini (valör) belirtirler ve bu kontrat dâhilinde ileri bir tarih için işlem gerçekleştirmiş olurlar.

Dış ticaret ile uğraşan birey veya şirketler, vadeli işlemlerin kullanıcıları arasındadırlar. Döviz kuru riskinden korunmak isteyen ihracatçı ve ithalatçılar, ödemelerini veya alacaklarını alıncıya dek kendileri kur riskinden izole etmek isterler bunun için de vadeli işlemleri kullanırlar.

Dış ticaret dışında, daha çok spekülörlerin faaliyet gösterdiği vadeli işlem kontratlarının alınıp satıldığı piyasalarda vardır. Burada spekülörler ellerindeki kontratlar ile kar etmeye çalışmaktadırlar.

3.3.Swap İşlemleri

En genel anlamda swap, borçların değiş-tokuş edilmesidir. Belirli bir miktar dövizin valörleri farklı olmak koşuluyla aynı anda alınıp satılma işlemidir. Swaplarda, alınıp satılma işlemleri aynı anda yapıldığı için kur riski yoktur.

Anında döviz işlemi (spot işlem) karşılığında vadeli işlem karşılığında yapılan döviz swapları olduğu gibi vadeli karşılığında vadeli işlem şeklinde de döviz swapları vardır.

Uluslar arası döviz piyasaları her geçen gün daha da büyümekte, yapılan işlemlerin hacmi ise katlanarak büyümektedir. Nitekim Uluslararası Denkleştirme Bankası'nın (IBS) verilerine baktığımızda bu çok net bir biçimde anlaşılacaktır. Tablo-1'deki rakamlar 2010 yılı Nisan ayının günlük ortalama işlem hacim değerlerini yansıtmaktadır. Buna göre döviz piyasalarının hacmi, 2001 finansal krizinin yaşandığı yıl hariç, 1998'den 2010 yılına kadar sürekli büyüme göstermiştir. 2010 yılı verilerine bakacak olursak, burada en büyük işlem grubunu 1.765 trilyon dolar ile swaplar oluşturmakta, 1.490 trilyon dolar ile anında işlemler (spot işlem) oluşturmakta, 475 milyar dolar ile de vadeli işlemler oluşturmaktadır. Bunların haricinde de opsiyonlar ve diğer işlem türleri 250 milyar dolar düzeyindedir. Toplam hacim ise yaklaşık 4 trilyon dolar civarındadır. Nitekim rakamlara baktığımızda döviz piyasalarının ne denli büyük bir piyasa olduğu anlaşılmaktadır. Dünyanın en büyük işlem hacmine sahip New York Borsa'sı bile 2008 yılında günlük sadece 153 milyar dolar civarında işlem hacmine ulaşabilmiştir.

Tablo.1:(Nisan-2010) Ortalama Günlük İşlem Hacmi, Milyar Dolar

Döviz İşleminin Türü	1998	2001	2004	2007	2010
Toplam Forex İşlemleri	1.527	1.239	1.934	3.324	3.981
Spot İşlemler	568	386	631	1.005	1.490
Vadeli İşlemler (forward)	128	130	209	362	475
Döviz Swapları	734	656	954	1.714	1.765
Opsiyon ve diğer ürünler	97	67	130	243	250

Kaynak: BIS, Foreign Exchange and Derivatives Market Activity in 2010

Uluslar arası döviz piyasalarında en çok kullanılan döviz ise Amerikan Doları olmuştur. Amerikan Doları şüphesiz bunu dünya ekonomisi üzerindeki ağırlığına ve BrettonWoods döneminde güçlendirilerek dünya para birimi olarak işlev görmesine borçludur. ABD Dolarının forex piyasalarındaki kullanım ağırlığı 2010 yılı itibariyle işlemlerin bir tarafı olduğu işlemlerin toplam içindeki payı % 84,9 düzeyindedir. Ardından Avrupa para birimi olan Euro %39,1 kullanım alanına sahiptir. Japon Yeni %19, İngiliz Sterlini %12,9, diğer para birimleri ise % 44,6'lık bir paya sahiptirler.

Tablo.2: Uluslar arası Döviz piyasaları işlem hacminin Kurlara göre Dağılımı/Nisan – 2010 Ortalama günlük işlem hacmini yüzdesel dağılımı

Currency	1998	2001	2004	2007	2010
Amerikan Doları	86,8	89,9	88,0	85,6	84,9
Euro	...	37,9	37,4	37,0	39,1
Alman Markı	30,5	...	...	...	...
Fransız Frangı	5,0	...	...	...	...
ECU and diğer EMS kurları	16,8	...	...	...	...
Japon Yeni	21,7	23,5	20,8	17,2	19,0
İngiliz Sterlini	11,0	13,0	16,5	14,9	12,9
Diğer Para Birimleri	28,2	35,6	37,2	45,3	44,6
	200,0	200,0	200,0	200,0	200,0

Kaynak: BIS, Foreign Exchange and Derivatives Market Activity in 2010

4.ULUSLARARASI DÖVİZ PİYASALARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Forex piyasalarını etkileyen belli başlı üç neden vardır. Bunlar, ekonomik nedenler, psikolojik nedenler ve siyasi nedenlerdir.

4.1.Ekonomik Nedenler

Ekonomik nedenler, forex piyasaların da her zaman en önemli faktör olmuştur. Ekonomiyi etkileyen bu faktörlerse ülkenin ekonomik koşulları, faiz oranları, satın alma gücü paritesi (PPP) ve sermaye arz ve talepleri ile ilintilidir.

Bir ülkenin ekonomik koşulları, ülkenin ödemeler dengesi, ekonomik büyüme, para arzı, enflasyon, işsizlik oranı vs. gibi etmenlerden oluşur. Eğer ülkenin ödemeler dengesinde bir açık varsa, ülke parası değer kaybediyor, aksine ödemeler dengesinde bir fazla varsa ülke parası değer kazanıyor. Yine ödemeler dengesi de bir takım kalemlerin etkisiyle açık veya fazla veriyor. Bu kalemler, ülkenin ihracat ve ithalat rakamları ve uluslararası kredilerin etkisiyle şekilleniyor. Eğer ülke de ithalat artıyorsa, ithalat yapan ülkenin para arzı artmış olacağından ülke parası değer kaybedecektir. Aksine ihracatta bir gelişme varsa, ülke parası değer kazanacaktır, çünkü ülke parasına olan talep artacaktır yada ülkeye büyük miktarlarda sermaye akışı gerçekleşiyorsa döviz kurlarında büyük bir hareketlilik

yaşanabilir. Eğer bir ülke açık veriyorsa, bu açığı dış borçlarla temin ediyordur. Bu durumda açık veren ülkenin parasına yönelik talep artacağından o ülkenin parası değer kazanmaya başlar. Borçlanma dışında yatırımlar için de aynı şey geçerlidir. Şayet bir ülkeye döviz arzı yapılıyorsa, yerel paraya olan talep artar dolayısıyla o ülkenin parası değer kazanmaya başlar.

Ekonomik büyüme de her zaman döviz piyasalarını etkileyen bir faktör olmuştur, fakat ekonomik büyümenin tüketimle yoksa üretimle mi olduğu önemlidir. Zira tüketimle olduysa o ülke de ithalat artacak, bununla beraber döviz talebi de artacak ve ülke parası değer kaybedecektir. Aksine, eğer büyüme üretimle, yatırımlarla gerçekleşmişse ihracat artacak ve ülke para birimi değer kazanacaktır.

Para arzı ve enflasyon, eğer ülke de para arzı olması gerektiğinden fazla artıyorsa, ülkede enflasyona neden olacak ve ülke parasının satın alma gücünü zayıflatacaktır. Bir ülkede enflasyon yüksekse o ülke de üretilen mallar, o ülkede yaşayan insanlar için daha pahalı gözükecek ve insanları ithal mallara yöneltecektir. Bunun doğrultusunda, ithalat artacak ve döviz olan talep artacak ve ülke parası değer kaybedecektir.

İşsizlik oranı, işsizlik oranında yaşanacak bir düşüş, ekonomi adına ülkede olumlu bir hava estirebilir. İnsanların kendi paralarına olan talebi yükseltip, dövize olan talepleri kısacağından, ülke parasını daha değerli kılabilir.

Faiz oranları, her zaman daha fazla kar etmeyi isteyen kişi veya kurumlar için faiz oranları önemli bir yere sahiptir. Eğer Almanya'da ki faiz oranları, ABD'den yüksek ise, Euro tahvilleri daha fazla getiri sağlayacağından yatırımcılar Euro'ya yönelirler, Euro'ya olan talep artacağından Euro değer kazanırken, Amerikan dolarına olan talep azalacağından dolar değer kaybedecektir.

Sermaye arz ve talepleri, yatırımcılar her zaman uygun ortamı sağlayan yerlerde yatırım yapmak isterler. Yatırımcı için uygun ortam ise yüksek faiz oranları, tasarruf imkânı, pazarlara yakınlık ve hukuki rahatlık sağlayan yerlerdir. Bunlardan herhangi biri yatırımcının ilgisine göre, yatırımcıyı o ülkeye çekebilir. Böylece o ülkenin parasına olan talep artacağından, ülkenin parası değerlendirilebilir. Örneğin, 90'lı yılların başlarında Arjantin birçok yatırımcıyı ülkesine çekmeyi başarmıştır. Bu sayede parası değer kazanmıştır. Fakat ülkenin borçlarını finanse edememesi üzerine yatırımcılar bir bir ülkeyi terk etmiş ve durumu terine çevirmiştir.

4.2.Psikolojik Nedenler

Piyasa psikolojisi, insanları yatırım yapıp yapmama konusunda etkileyebilir. Bu da kur fiyatlarını aşağı veya yukarı çekebilir. İnsanları yatırım yapıp yapmama konusunda birçok neden olabilir. Bunda uzun dönem trendleri etkili olabildiği gibi uluslar arası olaylarda etkili olabilir.

4.3.Siyasi Nedenler

Bir ülkedeki siyasi güç ve siyasi istikrar ülke ekonomisine olumlu yansıdığı gibi, ülkede yaşanan politik istikrarsızlıklar, karmaşa ülke ekonomisine olumsuz yansır. Nitekim ülke ekonomisinde yaşanacak dalgalanmalar yatırımcıyı ülkeye yatırım yapmaktan alıkoyar. Şu kesin bir yargıdır ki, hemen hemen bütün siyasi gelişmeler ekonomi ile ilintilidir ve bu gelişmeler ülkelerin ulusal paralarına müspet tesir edebildikleri gibi, çok zaman da menfi tesir edebilmektedir. (Grigory,2009:1)

Aynı şeyler Türkiye için de geçerlidir. Türkiye’de yaşanmış belli başlı siyasi olaylar, seçimler, bütçe kabulleri büyük ölçekli anlaşmalar, terörizm, savaş durumları ve istikrarsızlıklar ekonomiye olumlu etkide bulunduğu gibi zarar da vermiştir.

5.TÜRKİYE ‘DE FİNANS PİYASALARININ GELİŞİMİ

Küreselleşme, ülkelerin sosyo-kültürel faaliyetlerinin, ticari ortaklıklarının, yatırımlarının diğer ülke ekonomileriyle iç içe bağlanarak birbirleri aralarında sermaye geçişlerinin olduğu kadar teknolojinin ve sanayinin bu ülkeler arasında dolaşımının yaygınlaşmasına denmektedir. Özellikle 80’li yıllar küreselleşme olgusunun gerek dünyada gerek de Türkiye’de popülerliğini arttırdığı yıllar olmuştur.

Türkiye de bu küreselleşme furyasına ayak uydurmak bir diğer ifade ile dışa açılmak için bir takım kararlar almıştır. 24 Ocak Kararları şeklinde anılacak olan bu kararlarla, temelde Türkiye’nin dışa dönük sanayileşmesi ve liberal ekonomiye geçmesi hedeflenmiştir.

24 Ocak 1980 Kararlarının alınmasında, Türkiye’ye dış baskıların olduğu kadar, içeriden de yapılan baskılar, hükümeti bu kararları almaya itmiştir. Çağlar Keyder’in ifade ettiği gibi 1980’lerde korumacılık ve ulusal ekonomi inşa etme amaçları ancak dünyada olup bitenin dışında kalmak pahasına sürdürülebilirdi (Keyder, 1993:16). Diğer yandan, 1978 ve 1979 yıllarında OECD kredilerinin iyice gecikmesi ve borç kredinin bulunamaması dolayısıyla ekonominin içine düştüğü döviz darboğazı, Türkiye’de bazı şeylerin değişmesi gerektiğini göstermekteydi (Kazgan, 1988:340)

24 Ocak kararları ile ekonomide devlet müdahalesi asgari düzeye indirilerek, piyasa ekonomisine işlevlik kazandırılmak istendi (Öztürk, 2005:3). , bunun için özelleştirmelerle birlikte serbest piyasa müteşebbisleri teşvik edilecek, ithalat önündeki engeller kaldırılacak ve yabancı sermayeye devlet kapılarını açacaktır.

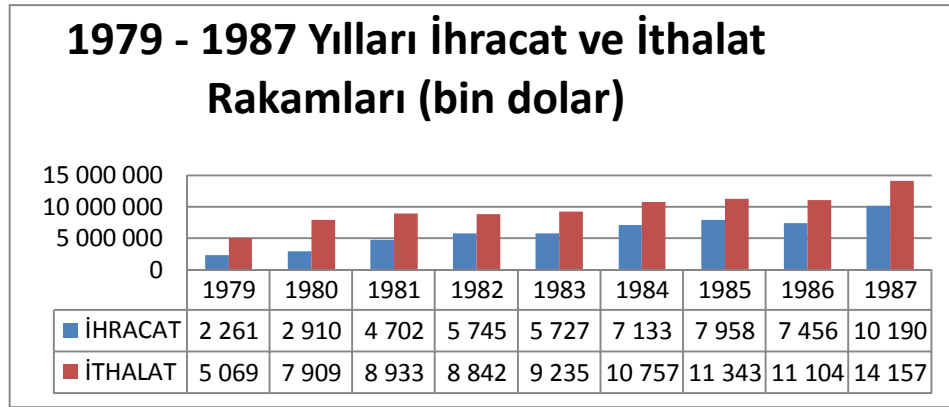
Bunların dışında, ülkeyi içinde bulunduğu döviz darboğazından kurtarmak ve döviz kazandırmak (Önder, 2008:1) amacıyla ihracata dayalı büyümeyi ve ihracatta rekabeti artırmak için bir takım teşvikler –vergi indirimi, kredi ve döviz kullanım kolaylıkları vs.- ve Türk Lirasında devalüasyon yapılması karar alınmıştır. Bununla beraber ithalatın da önündeki engellerde azaltılmıştır.

Son olarak, döviz piyasasının kurulması adına ilk adım olacak esnek kur ve günlük döviz uygulamasına geçilecektir. Böylelikle Türkiye’de de forex piyasaları de facto olarak kurulmuş olacaktır. Daha sonra 1981’de Sermaye piyasa kurumu kurulacak, 1984’te döviz hareketleri kısmen serbestleşirken 1989 yılına gelirken sermaye hareketleri de serbestlik kazanacak ve 1986’da da İstanbul Menkul Kıymetler Borsası açılacaktır.

1989 yılında da meşhur 32 Sayılı Karar ile kambiyo rejimini tamamen serbestleştirmiş ve ödemeler dengesinin sermaye hareketleri kalemlerini doğrudan doğruya uluslararası finans sermayesinin spekülatif hareketlerine açmıştır (Yeldan, 2003:2).

Döviz piyasasının gelişimi açısından kararlara bakacak olursak, ihracatta büyük bir artış olmuştur. İhracat, 1979 yılında GSMH’ nin sadece %3,4’ünü oluştururken, 1987 yılına geldiğimizde bu rakam sürekli yükselerek %16’ya kadar çıkmıştır. Yine diğer bir grafiğe baktığımızda, ihracat miktarları yine istikrarlı bir biçimde artarak 2,2 milyar dolar’dan 10 milyar dolar düzeyine çıkmıştır. İthalat da aynı şekilde hızlı bir gelişme göstererek 5 milyar dolar düzeyinden 14 milyar dolar düzeyine çıkmıştır. Her ne kadar yıllar ilerledikçe, ihracatın ithalatı karşılama oranında bir gerileme söz konusu olsa da, dış ticaretin hızlı gelişimi döviz ve sermaye piyasalarının gelişimi adına çok önemlidir.

Tablo.3:1979-1987 Yılları İhracat ve İthalat Rakamları(bin dolar)

Kaynak:www.tüik.com

Para arzı da hedeflendiği gibi kararların alınmasını takiben üç yıl istikrarlı düşüş yaşamıştır. Bunun etkisi enflasyon oranlarına da yansiyarak, 1980’de %107,2 olan enflasyon, 1981’de %36,2’ye, 1982’de %25,2’ye düşmüştür. Daha öncede belirttiğimiz gibi para arzının azalması ve onun sonucu olarak gerileyen enflasyon insanların satın alma güçlerini belirli bir seviyede tutarak, insanların yerli mala olan taleplerini koruyacak veya azaltmayacaktır. Bu da bir yönüyle ithalata olan talebi engellerken, ihracatta bir artışa neden olacak, neticesinde TL değer kazanarak dövize olan talebi azaltacaktır.

Tablo.4: Uluslararası Döviz Piyasalarının Dünya'daki Hacim Dağılımları

Country	1995		1998		2001		2004		2007		2010	
	Amount	%	Amount	%	Amount	%	Amount	%	Amount	%	Amount	%
Büyük Britanya	478,8	29,3	685,2	32,6	541,7	31,8	835,3	32,0	1.483,2	34,6	1.853,6	36,7
ABD	265,8	16,3	383,4	18,3	272,6	16,0	498,6	19,1	745,2	17,4	904,4	17,9
İsviçre	88,4	5,4	91,6	4,4	76,3	4,5	85,3	3,3	253,6	5,9	262,6	5,2
Japonya	167,7	10,3	146,3	7,0	152,7	9,0	207,4	8,0	250,2	5,8	312,3	6,2
Singapur	107,3	6,6	144,9	6,9	103,7	6,1	133,6	5,1	241,8	5,6	266,0	5,3
Hong Kong	90,9	5,6	79,9	3,8	68,4	4,0	106,0	4,1	181,0	4,2	237,6	4,7
Avustralya	40,5	2,5	48,3	2,3	54,0	3,2	107,1	4,1	176,3	4,1	192,1	3,8
Fransa	61,5	3,8	77,2	3,7	49,6	2,9	66,5	2,6	126,8	3,0	151,6	3,0
Almanya	79,2	4,8	99,6	4,7	91,5	5,4	120,4	4,6	101,4	2,4	108,6	2,1
Türkiye	...	...	...	...	1,0	0,1	3,5	0,1	4,1	0,1	16,8	0,3
Diğerleri	252,6	15,5	343,1	16,3	293,2	17,2	444,6	17,0	717,6	16,8	750,8	14,8
Total	1.632,7	100,0	2.099,4	100,0	1.704,7	100,0	2.608,5	100,0	4.281,1	100,0	5.056,3	100,0

Kaynak: BIS, Foreign Exchange and Derivatives Market Activity in 2010

Uluslar arası Denkleştirme Bankası (BIS) verilerine göre 2010 yılı Nisan ayında Türkiye'de günlük ortalama 16,8 milyar dolarlık işlem hacmi gerçekleşmiştir. Bu hacim, dünya rakamlarıyla mukayese edildiğinde oldukça küçük kalmaktadır. Zira Türkiye'nin uluslar arası piyasalara katkısı sadece %0,33 oranındadır. Bu rakam 2001 yılında % 0,06 iken giderek artmaya başlamıştır. Fakat hala çok düşük düzeydedir.

6. TÜRKİYE'DE GELİŞEN ÖNEMLİ SİYASİ OLAYLARIN İNCELENMESİ

Siyasi istikrar ile ekonomik istikrar çoğu zaman iç içe bir olgu ve birbirlerinin tamamlayıcıları olmuştur. Bir ülke de yaşanan ekonomik istikrar, orada siyasal istikrarın da yaşamasına zemin hazırlar. Diğer taraftan zayıf ekonomik performans, siyasi gerginliklere ve hükümetlerin çökmesine de sebep olabilir (Alesina vd., 1996:189). Nitekim 2008 küresel krizi ve Avrupa'da yaşanan diğer ekonomik bunalımlar şimdiye kadar 12 siyasi partiyi iktidar koltuğundan etmiştir. Örneğin, 1997'den beri iktidarda olan İngiliz İşçi Partisi (Labour Party) yaşanan ekonomik aksaklıklar yüzünden 2010 seçimlerini kaybetmiş, İtalya'da yıllardır başbakanlık yapan Silvio Berlusconi istifa etmeye zorlanmıştır. Diğer taraftan yaşanan siyasal istikrarsızlıklar da ekonomideki istikrarı bozabilir. Siyasi istikrarsızlığın ekonomiye olan etkilerini Drazen iki ana grupta ifade etmiştir. Siyasi istikrarsızlık gelecek açısından bir belirsizlik meydana getirmekte ve özel sektördeki firmaların ve kurumların sermaye birikimi konusundaki davranışlarını etkilemektedir. İkincisi ise siyasi istikrarsızlık, piyasanın işlevselliğini ve ekonomik ilişkileri bozmak suretiyle, üretimi doğrudan etkileyebilmektedir (Jong-A-Pin, 2006:2). Öte yandan yapılan ampirik çalışmalar, siyasi istikrarın bütün dünyada finansal gelişmeyi sağlayan önemli bir öge olduğunu göstermektedir (Roe ve Siegel, 2009:3).

Bu gibi nedenlerden ötürü ekonominin bir parçası olan döviz piyasaları da siyasi istikrardan olumlu etkilenebildiği gibi, yaşanan küçük ya da büyük krizlerden de nasibini alarak piyasasında küçülmeye veya dalgalanmalara sebep olmaktadır. Şimdi 2000 – 2011 yılları arasında yaşanmış bir takım siyasi gelişmelerin Türkiye’deki döviz piyasalarına olan etkilerini inceleyeceğiz.

6.1.Kasım 2000 ve Şubat 2001 Finansal Krizleri (Anayasa Kitapçığı Fırlatma)

6.1.1.Kasım 2000 Krizi

6.1.1.1.Siyasi Ve Ekonomik Durum

Türkiye’de 90’lı yıllar süresince sık aralıklarla yaşanan seçim ekonomileri, siyasi istikrarsızlıklar süresi, makroekonomik istikrarı yeniden oluşturabilmek yerine spekülasyon faaliyetlerin ön plana çıktığı, reel ekonomiden uzak, kısa vadeli sermaye girişlerine dayanan, kısa süreli ve yapay büyümeler üzerine kurulu politikaları öne çıkarmıştır (Yeldan, 2001:160). Bu yapı Karaçor’un da ifade ettiği gibi istikrarsızlık – kriz –büyüme sarmalında bir ekonomi oluşturmuş, kamu maliyesi, finansal sistem ve reel ekonominin rekabet gücünün zayıflığı ve bunlara eklenen risk, belirsizlik, güvensizlik, şeffaf olmayan mali piyasa ve enflasyon beklentisi de kriz ortamını hazırlamıştır (Karaçor, 2006:8).

Dönemin koalisyon hükümeti Demokratik Sol Parti, Milliyetçi Hareket Partisi ve Anavatan Partisi(DSP-MHP-ANAP), bu kırılgan yapıyı ortadan kaldırmak, enflasyonu borçlanma yükünü azaltmak ve tekrardan büyümeyi sağlayabilmek adına 9 Aralık 1999’da IMF ile bir stand-by anlaşması imzalayarak bir dizi kararlar almışlardır. Bu program, faiz ve ücret oranları ile fiyatları serbest bırakmayı, döviz kurunu da sabit oranlı artırmayı öngörmüştür.

Bu istikrar programı her ne kadar 2000 yılının ilk yarısında işe yararmış (enflasyon ve faiz oranları düşmüş, ekonomi büyümüş) gözükse de, başrolünü bankaların oynayacağı Kasım 2000 krizi kapıya dayanmıştır. Uygur, bankaların krize önyak olmasını şöyle belirtmiştir. Bankaların açık pozisyonlarını kapatmaya çalışmaları, kamu ve özel bankaların borçlanma telaşına girmelerine ve Türkiye’nin dışsal (Euro)piyasalarda borçlanma faizi üzerindeki risk primlerinin yükselmeye başlamasıyla birlikte bankaların dış borçlanmada zorluk yaşamasına neden olmuştur (Uygur, 2001:11).

Bu durumda bankalar gereksinim duyduğu likidite ihtiyacını ancak yüksek faizle temin edebilmişlerdir. Bu gereksinim dövize olan talebi oldukça arttırmıştır. Faiz oranları, krizden üç ay önceki ortalamaları Ağustos, Eylül, Ekim aylarında sırasıyla 35.57, 46.20, 38.41 iken bu oran Kasım ayında 79.46’ya oradan da Aralık ayında yaklaşık % 200’e fırlayacaktır. Merkez Bankası da rezervlerinde, Kasım ayının 17’sinden Aralık ayı başına kadar yaklaşık 5,5 milyar dolarlık bir azalma olacaktır.

Tablo.5:Bankalararası Gecelik Faiz Oranı

Bankalararası Gecelik Faiz Oranı*				
Yıl	Ay	En Düşük	En Yüksek	Ortalama
1999	Eylül	57.51	70.98	67.21
	Ekim	65.51	69.95	69.47
	Kasım	68.72	69.99	69.78
	Aralık	69.86	70.00	69.97
2000	Ocak	18.90	64.56	35.90
	Şubat	26.28	83.19	49.23
	Mart	26.38	68.07	39.08
	Nisan	18.90	45.87	36.16
	Mayıs	32.08	56.34	41.29
	Haziran	26.35	75.75	42.00
	Temmuz	13.60	38.83	25.97
	Ağustos	22.14	92.57	35.57
	Eylül	23.71	79.65	46.20
	Ekim	25.82	71.22	38.41
	Kasım	27.94	315.92	79.46
	Aralık	61.75	873.13	198.95
2001	Ocak	31.Ara	76.84	42.16
	Şubat	36.55	4018.58	436.00
	Mart	80.00	96.55	81.89

Kaynak: www.tcmb.gov.tr

Faiz oranları bir gecelik gerçekleşen ağırlıklı ortalama basit faiz oranını göstermektedir.

Yaşanan bu olumsuzluklar Türk ekonomisinde derin yaralar açmış, reel piyasaları iyice küçültmüştür. Aşırı yükselen faizlerin ve döviz kayıplarının maliyeti IMF'den sağlanan 7,5 milyar dolarlık krediler ile sağlanacak, birçok banka batacak ve bir kısmı da Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu'na (TMSF) devredilecektir.

6.1.2.Şubat 2001 Krizi

6.1.2.1.Siyasi Ve Ekonomik Durum

Yalnız Kasım 2000 krizinin üzerinden çok değil, sadece üç ay sonra Cumhurbaşkanı Sezer'in Başbakan Ecevit'e anayasa kitapçığı fırlatmasıyla gerilen ortam, spekülasyonlarla ivme kazanarak bir döviz krizi yarattı. Öyle ki Kasım krizinin yaraları sarılmadan 21 Şubat 2001 yılında zirve yapan finansal kriz, yine faizleri tavan yaptırırken, Merkez Bankası'nın rezervlerini ise hızla eritti. 21 Şubat günü gecelik faiz % 6200'e kadar çıktı, Şubat ayı gecelik faiz oranını ortalama %4018,6 olacaktı. 16

Şubat'ta 27.94 milyar dolar olan Merkez Bankası döviz rezervleri, bir hafta da 5.36 milyar dolarlık bir kayıp yaşarken, bu kayıp Mart ayının sonunda çıkararak 18.445 milyar dolara düştü.

Tablo.6: TCMB'nin Haftalık Döviz Rezervi, Milyon dolar

TCMB'nin Haftalık Döviz Rezervi, Milyon Dolar	
Tarih	Brüt Döviz Rezervi
06.Eki	24,53
13.Eki	24,839
20.Eki	24,239
27.Eki	23,249
03.Kas	24,256
10.Kas	23,583
17.Kas	24,433
24.Kas	21,583
01.Ara	18,942
08.Ara	19,624
15.Ara	19,823
22.Ara	19,934
29.Ara	19,635

Kaynak: www.tcmb.gov.tr

Bu gelişmeler karşısında Merkez Bankası'nın tek yapabileceği şey ise kuru dalgalanmaya bırakmaktı. Fakat olağanüstü yüksek faiz oranları bile dövize olan talebi kısamamıştı. Kasım krizinin aksine bu kez yerel finansal kuruluşlarda bu krize dâhil olmuş ve krizi bir döviz krizine dönüştürmüştür. Karaçor Şubat 2001 krizini temelde cari işlemler açığında meydana gelen yüksek oranlı artışlara bağlarken, genelde Türkiye'yi iki krizi götüren unsurları aşırı değerli TL, sermayeden yoksun mali sektör, banka-reel sektör-kamu üçlüsünün açık pozisyonları ve kamu bankalarının görev zararları şeklinde açıklamıştır (Karaçor,2001:10).

Şubat 2000'den beri sürekli gerileyen enflasyon rakamları Şubat 2001'den sonra tekrar atağa kalkacaktır. Şubat 2001'de % 33,4 olan enflasyon(TÜFE) , Eylül ayında % 60 sınırını aşarken, ancak Şubat 2002 tarihinde inmeye başlayacak ve %73,1 oranında olacaktır.

Tablo.7:1999-2001 TÜFE Enflasyonu-TEFE Enflasyonu

	TÜFE Enflasyonu	TEFE Enflasyonu
Aylar	12 Aylık	12 Aylık
1999-7	65,0	52,4
1999-8	65,4	53,7
1999-9	64,3	54,4
1999-10	64,7	55,2
1999-11	64,6	56,3
1999-12	68,8	62,9
2000-1	68,9	66,4
2000-2	69,7	67,5
2000-3	67,9	66,1
2000-4	63,8	61,5
2000-5	62,7	59,2
2000-6	58,6	56,8
2000-7	56,2	52,3
2000-8	53,2	48,9
2000-9	49,0	43,9
2000-10	44,4	41,4
2000-11	43,8	39,1
2000-12	39,0	32,7
2001-1	35,9	28,3

Kaynak:www.tcmb.gov.tr

İki krizin toplam maliyeti Türkiye'ye çok pahalıya mal olmuştur, krizler sonrası ülkenin ekonomisi % 5,7 oranında küçülürken, ulusal geliri yaklaşık 68 milyar dolar azalarak 196 milyar dolara gerilemiştir. Toplamda 19 banka iflas ederken, 1,5 milyona yakın kişi işsiz kalmış birçok esnaf kepenk kapatmak zorunda kalmıştır. Zaman zaman bu devlet ricalini hedef alan protestolara³ da yol açmıştır.

6.1.3.Sermaye Piyasaları

İMKB de kriz süresince kritik günler yaşayacaktı. İMKB tarihindeki en büyük günlük artışları bu yıllar da yaşadı. 5 Aralık 2000 günü, IMF ile yapılacak görüşme sonunda sağlanacak kredinin 10 milyar dolar olduğu yönündeki iddialar İMKB 100 endeksini %19.45 oranında yükseltirken, ertesi gün bu yükseliş devam edecek ve %18.64 ile tarihin en büyük 2. yükselişi gerçekleşecekti. Fakat bu yükselişler 2001 krizinin kapıya dayanmasıyla yerini büyük düşüslere bıraktı. 19 Şubat 2001 günü Başbakanın “anayasa kitapçığı krizi” sonrası Milli Güvenlik Kurulu’nu (MGK) terk etmesiyle, İMKB

%14.62 oranında düşüş yaşadı. Yine üzerinden çok geçmeden, iki gün sonra 21 Şubat'ta İMKB tarihinin en büyük düşüşünü %18.11 ile o gün yaşadı.

6.1.4.Döviz Piyasaları

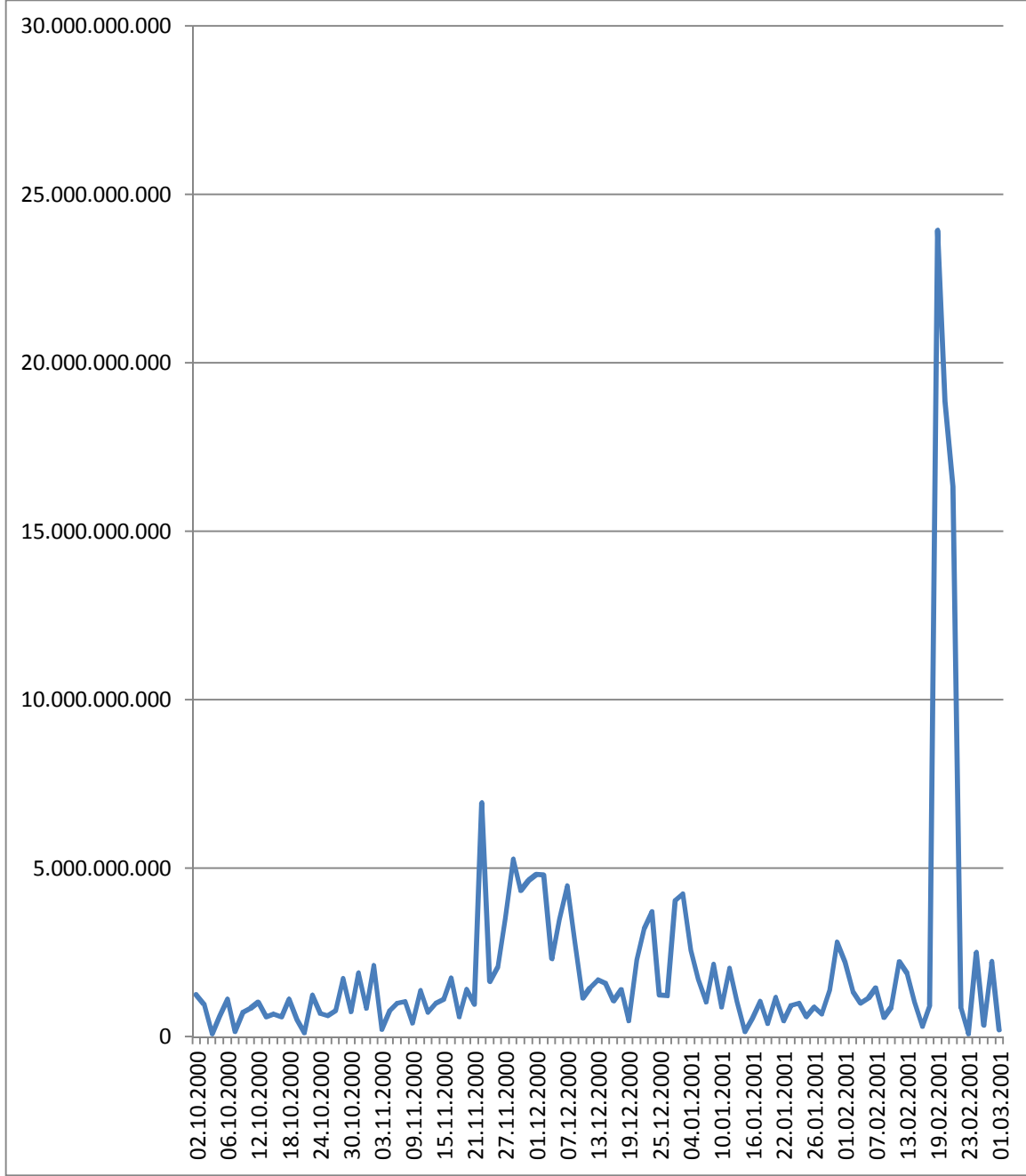
Her ne kadar Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri, bir siyasi olay neticesinde patlak vermesine rağmen, bu krizleri siyasi krizlere bağlamak, isabetli bir karar olmayacaktır. Zira bu krizler bir gün, bir hafta gibi kısa sürelerde ortaya çıkmamış, gerek sistemde olan bozukluklar, gerek karar alıcı mekanizmaların takip ettiği politikalar neticelerinde ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri bir siyasi karmaşadan ziyade bankacılık sistemindeki bozukluktan kaynaklanan, çoğunluğu ekonomik nedenlerdendir.

Bu dönemdeki döviz hareketlerine baktığımızda, 2000 yılının ilk 10 ayında döviz hacminde sürekli iniş-çıkışlar olmuştur. Örneğin, yılın ilk günlerinde 5 milyar doların üzerinde bir hacme ulaşılrken, 18 Mart günü olduğu gibi 36 milyon dolara kadar gerilediği günlerde olmuştur. Bu zikzaklar Kasım ayının 22'sine kadar ortalama 862 milyon dolar düzeyindedir. Bu tarihten sonra ayın 22'sinde döviz hacmi 6,937 milyon dolara fırlamıştır. Yaklaşık bir ay süreyle döviz hacmi çitası ortalama 3,135 milyar dolarlık işlem hacmine yükselmiştir.

Piyasalar bu bir aylık süreç içerisinde alınan önlemler dahilinde bir ay daha stabil bir seyir izlemiştir. Fakat "Anayasa Kitapçığı Fırlatma Krizi" ile ateşlenen 19 Şubat 2001 "Bankacılık Krizi", Türkiye tarihinin yaşadığı en büyük finansal kriz olacaktı ve bu krizden döviz piyasaları da oldukça etkilenecekti. Nitekim 19 Şubat'ta döviz piyasaları, yaşanan siyasi belirsizlikle yaklaşık 24 milyar dolarlık işlem hacmine ulaşacaktı.

1999 yılından beri anormal bir şekilde kabaran işlem hacimleri, krizlerden yaklaşık 4 ay sonra kriz öncesi halini alacaktı.

Grafik.2: Kasım 2000 ve Şubat 2001 Kriz Dönemleri Ortalama Günlük Döviz İşlem Hacmi (\$)

Kaynak: www.tcmb.gov

6.2.Adalet Ve Kalkınma Partisi (AK Parti) İktidarı

6.2.1.Kuruluş

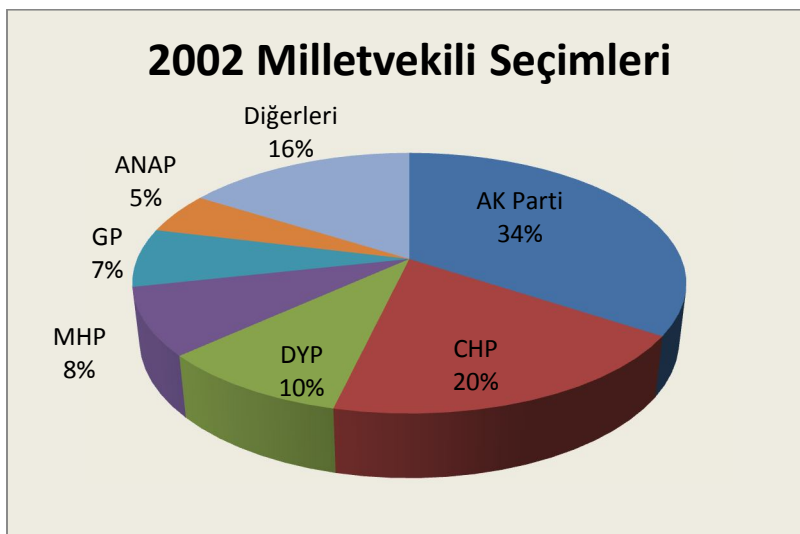
Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) 14 Ağustos 2001 yılında, 2002 milletvekili seçimlerden sadece 15 ay önce kuruldu. AK parti'yi kuran kadroların büyük bir çoğunluğu, daha önce Fazilet Partisi'nde (FP) Necmettin Erbakan başkanlığı altında görevde bulunmuş kişilerdi. Bu kişiler daha o zamanlardan parti içerisinde Recep Tayyip Erdoğan liderliğinde yenilikçi bir grubun muhalefetinin ortaya çıkmasına önyak oluşturmuş ve 2001 yılında Fazilet Partisi'nin (FP) Anayasa Mahkemesi'nce kapatılmasının ardından, bu yenilikçi grup Fazilet Partisinin halefi olarak kurulan Saadet Partisi'ne (SP) katılmak yerine AK Parti'yi kurmuşlardır.

6.2.2.2002 Seçimleri

6.2.2.1.Siyasi Durum

AK Parti, 2002 seçimlerinde oyların %34,3'ünü alarak tek başına iktidara gelmiştir. Meclise giren bir diğer parti ise oyların % 19,4'ünü alan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) olmuştur. AK Parti hem aldığı oy oranı hem de parlamentoya yalnızca iki partinin girmesiyle 363 milletvekili olarak büyük bir başarı elde etmiştir. AKparti'nin bu denli yüksek oy almasında şüphesiz ki diğer partilerin büyük oranlarda oy kaybetmeleri en büyük etken olmuştur. AK Partiden önce kurulmuş olan koalisyon hükümeti döneminde yaşanmış olan 17 Ağustos 1999, 12 Kasım 2000 depremleri ve Kasım 2000, Şubat 2001 ekonomik krizleri, koalisyon üyeleri olan DSP-MHP-ANAP'ın yaklaşık % 37,8 oranında oy kaybetmesine neden olmuştur.

Grafik.3: 2002 Milletvekili Seçimleri

Kaynak:tr.wikipedia.org

Şüphesiz bir partinin seçimi kazanmasında birçok etken rol oynamaktadır. Fakat yıllardan beri halkın karşı karşıya olduğu ekonomik krizler, yolsuzluklar, yüksek enflasyon oranları ve işsizlik sorunuyla mücadele eden ve bu mücadeleden oldukça yorulmuş olan halk, daha önce hiçbir seçime girmemiş, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı yapmış olduğu dönemde de halkın sempatisini kazanmış, reklam kampanyasını iyi yapmış, daha yenilikçi daha modern bir Türkiye vaatleriyle ortaya çıkan Recep Tayyip Erdoğan liderliğindeki AK Parti'ye, bir kurtarıcı gözüyle bakmış ve onu iktidara taşımıştır.

6.2.2.2.Ekonomik Durum

AK Parti iktidara gelir gelmez seleflerinin uygulamaya koyduğu Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nı "Acil Eylem Planı" adı altında devam ettirmiştir. Planda kamu maliyesi, gelirler politikası, özelleştirme, bankacılık, para politikası, reel sektör, alt yapı yatırımları ve eğitim gibi alanlarda üçer, altışar ve bir yıllık bir dizi tedbiri uygulamaya koyacağını ve IMF ile yapılmış olan anlaşma ve taahhütlere bağlı kalacağını dile getirmiştir (Eroğlu,2004:11).

AK Parti'nin iktidarı devraldığı 2002 yılının sonunda Türkiye'de enflasyon oranı, TÜFE rakamlarıyla % 29,7; Merkez Bankasının döviz rezervleri 27,1 milyar ABD doları, altınla birlikte toplam rezervleri ise 28,4 dolar düzeyindedir. Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla (GSYİH) 230 milyar dolar; kişi başına düşen millî gelir ise 3,492 dolardır. İşsizlik oranı ise % 10,3'tür. Dolayısıyla devralınan ekonomik tablonun hiç de olumlu olmadığı söylenebilir. AK Parti iktidarının ilk döneminde IMF ile yeni bir stand-by anlaşması yapılmaksızın bütçe disiplininden taviz verilmemiş ve kontrollü bir şekilde enflasyonla mücadele edilmiştir. Bunun sonucunda, enflasyon, Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) bazında 2004, Üretici Fiyat Endeksi (ÜFE) açısından da 2005 yılından itibaren tek haneli rakamlara indirilmiştir. 2007 yılında Merkez Bankasının toplam rezervleri 2002'ye göre 2,5 kattan fazla bir rakama ulaştırılmış ve dış ticaret hacmi de 87,7 milyar dolardan 277,6 milyar dolara, yani dört katından fazlasına çıkarılmıştır. Dolayısıyla ilgili dönemde, makro ekonomik göstergelerde olumlu değişiklikler yaşanmış ve 2002 öncesindeki karamsar hava nispeten dağıtılmıştır. Bu süreçteki en önemli zaaf, işsizlik rakamları bakımından yaşanmış ve söz konusu göstergelerde bir azalma sağlanamamıştır (Beriş, 2011:8). Ecevit Hükümeti döneminde %8,2 oranında olan İşsizlik oranları, Gül ve I. Erdoğan dönemlerinde ortalama % 10,5 düzeyindedir.

Tablo.8:Enflasyon Oranları (TÜFE)

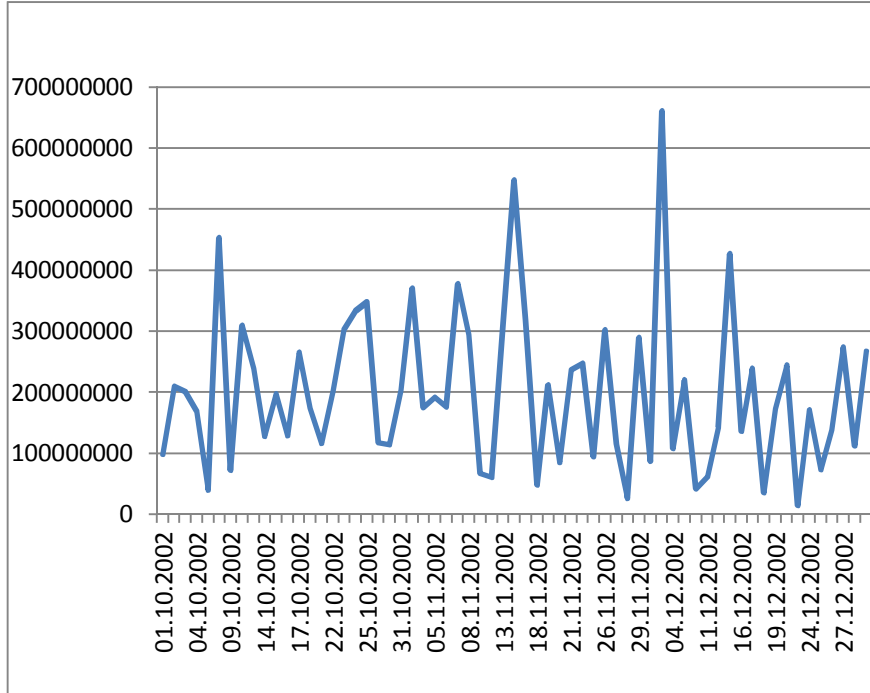
Enflasyon Oranları (TÜFE)	
Yıllar	Oran (%)
2000	53,4
2001	60,3
2002	29,7
2003	18,4
2004	9,35
2005	7,72
2006	9,65
2007	8,39

Kaynak:www.tcmb.gov.tr

6.2.2.3 Döviz Piyasaları

AK Parti'nin ilk sınavı olan 3 Kasım 2002 seçimlerinin döviz piyasalarına ne gibi etkide bulunduğu anlamak için Kasım ayındaki ortalama günlük döviz hacim rakamlarını inceleyelim. Rakamlar bize bu bir aylık süreç içerisinde döviz işlem hacimlerinin sürekli dalgalandığını gösteriyor. Çünkü işlem hacimleri ay içerisinde 547 milyon dolar düzeyine çıkabildiği gibi, 26 milyon dolar düzeyine kadar gerilediği de olmuştur. Seçimlerden sonraki ilk iş günü olan 4 Kasımdaki ortalama işlem hacmi 191 milyon dolar düzeyindedir. Kasım ayı ortalaması da 216 milyon dolar civarındadır.

Grafik.4:2002 Seçim Dönemi, Ortalama Günlük Döviz İşlem Hacmi (\$)

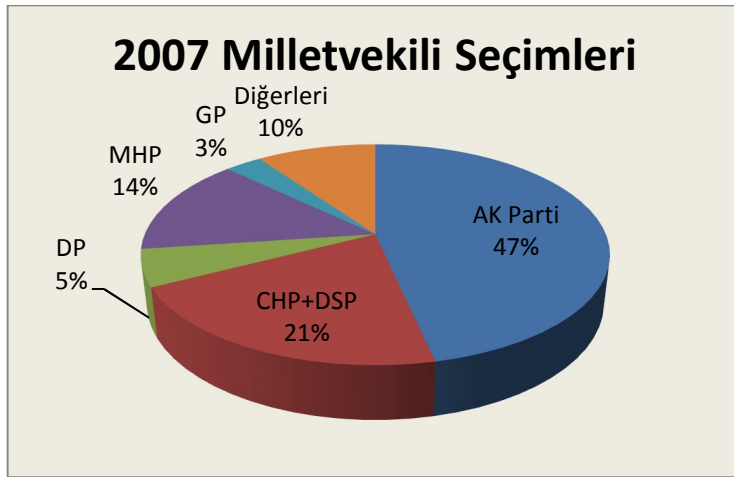
Kaynak:www.tcmb.gov.tr

6.2.3.2004 ve 2007 Seçimleri

6.2.3.1.Siyasi Durum

AK Parti 2004 yılında yapılan mahalli seçimlerde de oy oranını yükselterek %41,9'a çıkarmıştır. Ardından Kasım 2007'de yapılması planlanan parlamento seçimleri, yaşanan 'AK Parti'yi Kapatma Davası' ve 'Cumhurbaşkanlığı Seçim Krizi' nedeniyle 22 Temmuz'da yapılmıştır. Bu seçimde AK Parti oylarını %46,7'ye çıkarmıştır. Meclise giren diğer partilerde, birlikte seçime girerek %20,9 oranında oy alan CHP-DSP ve %14,3 oranında oy alan MHP olmuştur. Her ne kadar AK Parti oylarını arttırmış olsa da, mecliste kendine yer bulan MHP nedeniyle koltuk sayısı, 363'ten 341'e düşmüştür. 2007 seçimleriyle beraber, bir önceki parlamentoda tek başına muhalefet partisi görevini yürüten CHP'nin yanına bir diğer parti olarak MHP de katılmıştır.

Grafik.5:2007 Milletvekilleri Seçimleri

Kaynak: Kaynak:tr.wikipedia.org

AK Parti 2002-2007 arasındaki süreçte kendisinden önce yer alan koalisyon hükümetlerine göreceli olarak, siyasal istikrarsızlığın önüne geçmiş, sıkı para ve maliye politikaları aracılığıyla ekonomide de nispeten bir denge sağlanmıştır.(Beriş,2011:3) Yaşanan bu gelişmeler seçimlere de yansımış ve aldığı oy miktarını yaklaşık 6 milyon arttırarak, 16 milyondan fazla seçmenin oyunu almayı başarmıştır.

6.2.3.2.Ekonomik Durum

AK Parti 2007-2011 döneminde ciddi problemlerle mücadele ederek bu dönemi de geride bırakmıştır. Bu dönemin ilk yıllarında yaşanan cumhurbaşkanlığı seçim krizi, ardından Cumhuriyet Başsavcısı Abdurrahman Yalçınkaya' nın 14 Mart 2008'de açtığı AK Parti'yi kapatma davası ve 2008 küresel ekonomik krizi gerçekten AK Parti hükümetini derinden sarsmıştır. Bu sarsılma etkisini ekonomi kanadında da göstermiş, 2007 yılında %4,7 oranında büyüyen ekonomi, ekonomik krizin yaşandığı ve etkisini hissettirdiği yıllar olan 2008 de % 0,7gibi çok küçük bir oranında büyürken

2009'da da %4,8 oranında küçülme kaydetmiştir, Türk ekonomisi 2010'da hızla toparlanmış ve %9,2 oranında büyümüştür. Kişi başına düşen milli gelir de 2007 yılında 9.234 dolar iken, 2008 yılında 10.440 düzeyine çıkmasına rağmen 2009 yılında 8.578 dolar düzeyine düşmüştür. Enflasyon oranları da 2007'den 2011'e dalgalı bir seyir izlemiştir. 2008 yılında ÜFE %8,1 düzeyinden %5,9'a oradan %8,8 ve son olarak %13,3 düzeyine, TÜFE' de %10'dan %6,5'e oradan %6,4'e düşmüş, 2011'de tekrardan çift haneli rakamlara %10,4'e yükselmiştir. Yine dış ticaret de 2008'de 334 milyar dolar düzeyine çıkmışken krizin etkisiyle 2009'da 243 milyara düşmüş ve ardından toparlanarak 2010 yılında yaklaşık 300 milyar dolar düzeyine ulaşmıştır. Merkez Bankası'nın 2007 yılında 74 milyar dolar düzeyinde olan altın ve döviz rezervlerinde 2008 ve 2009 yıllarında pek bir değişiklik yaşanmazken 2010 yılında tekrardan yükselişe geçerek 88,5 milyar dolara çıkmıştır. Maalesef 2007-2011 döneminde de AK Parti'nin ekonomi kanadındaki yaralı kısmı yine işsizlik oranları olmuştur, 2007'de %10,3 civarında olan işsizlik, 2009'da ciddi bir yükselişle %14 düzeyine çıkmış, krizin etkisinin giderilmeye başlamasıyla tekrardan düşerek %11,2 oranına oradan da 9,8'e ulaşmıştır. Kısaca daralan ekonomi, siyasi ve ekonomik krizlerin sona ermesiyle yeni bir direnç kazanmış, tekrardan yükselmeye başlamıştır.

Tablo.9:Gayrisafi Yurtiçi Hasıla

Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	
Yıllar	Oran (%)
2000	-6,8
2001	-5,7
2002	6,2
2003	5,3
2004	9,4
2005	8,4
2006	6,9
2007	4,7
2008	0,7
2009	-4,8
2010	9,2

Kaynak:www.tcmb.gov.tr

6.2.3.3.Döviz Piyasaları

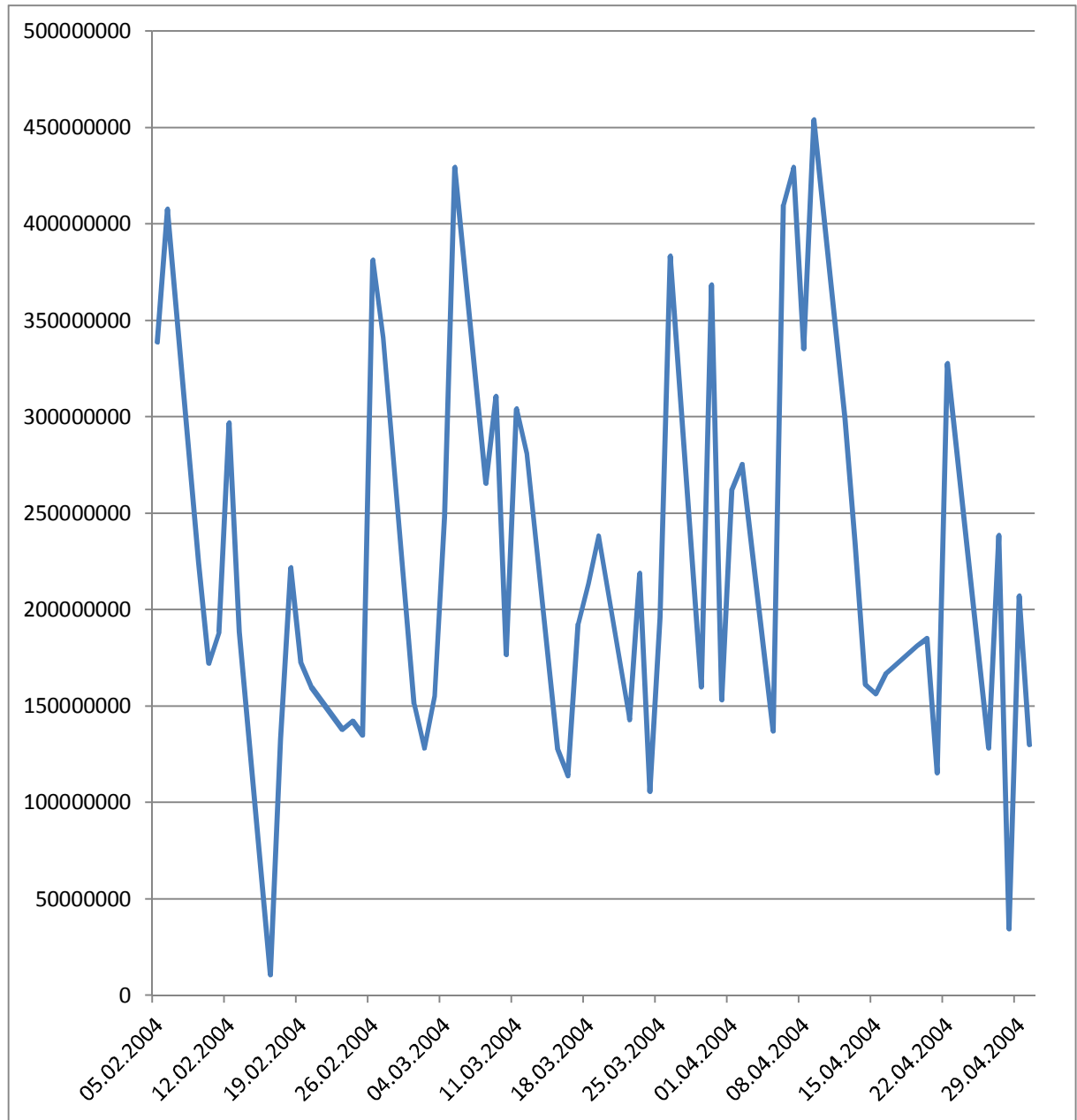
2004 dönemi

2004 yerel seçimleri de piyasaları pek etkilememiştir. Seçimlerin öncesini ve sonrasını kapsayan yaklaşık altmış günlük periyotta, günlük ortalama hacimleri 450 milyon ile 100 milyon dolar arasında gidip gelmiştir. Dalgalanmaların şiddetli olduğu bu dönemde, seçimlerden sonraki ilk iş gününde döviz piyasaları ortalama 341 milyon dolarlık işlem hacmine ulaşmıştır.

2007 dönemi

2007 seçimlerinin öncesinde de döviz piyasaları, sürekli dalgalanmalar gösterirken, bu durum seçim sonrası takip eden bir haftalık süreçte aylık ortalamanın yaklaşık 3,5 katından fazla işlem hacmine ulaşmıştır. Seçim öncesi 3 aylık dönemde ortalama 67 milyon dolar olan ortalama günlük işlem hacmi, bu dönemde ortalama 238 milyon dolar düzeyinde olmuştur.

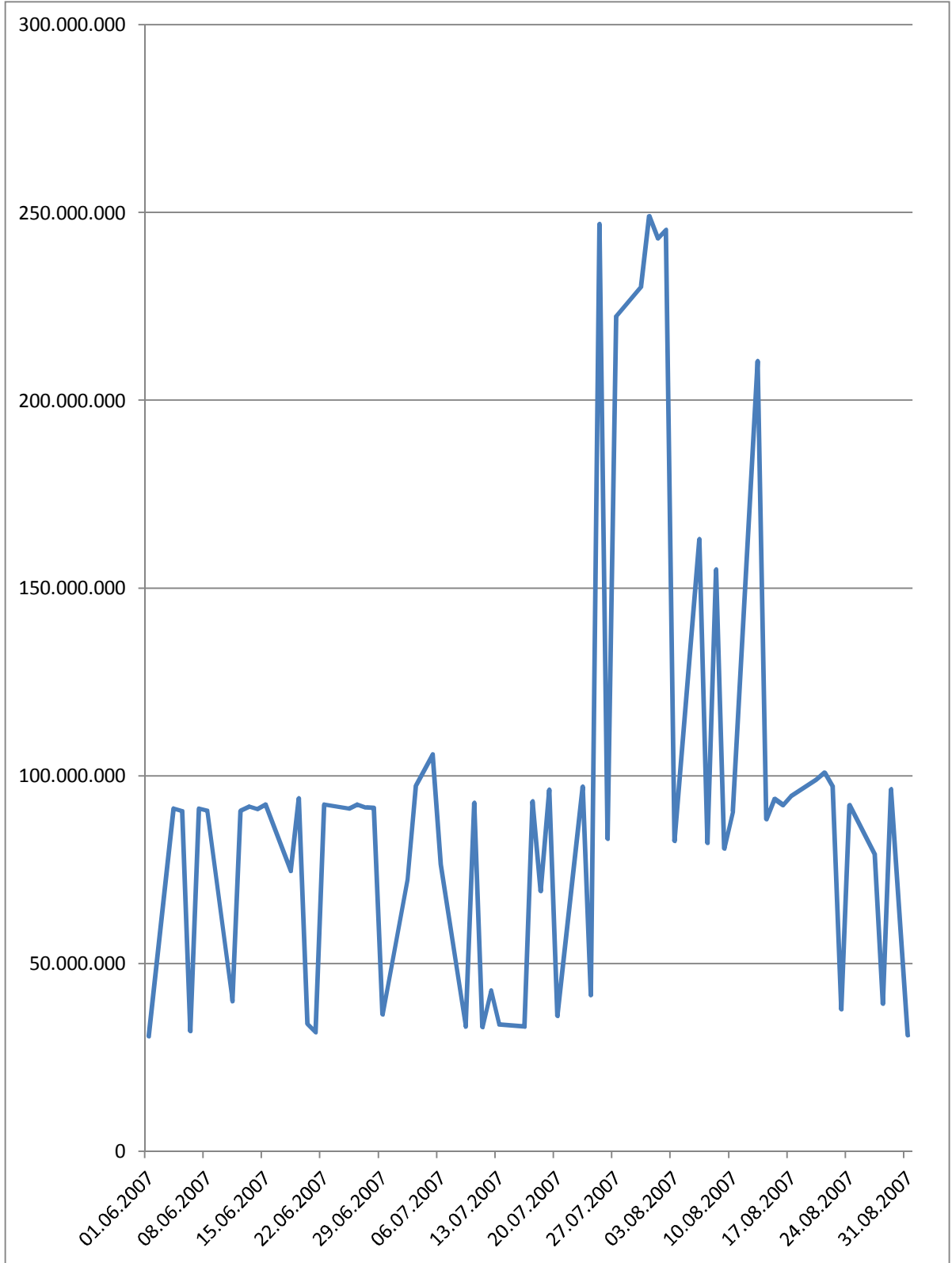
Grafik.6:2004 Yerel Seçimleri, Ortalama Günlük Döviz İşlem Hacmi (\$)

Kaynak: www.tcmb.gov.tr

Grafik.7: 2007 Seçim Dönemi, Ortalama Günlük Döviz İşlem Hacmi (\$)

Kaynak: www.tcmb.gov.tr

6.2.4.2009-2011 Seçimleri

6.2.4.1.Siyasi Durum

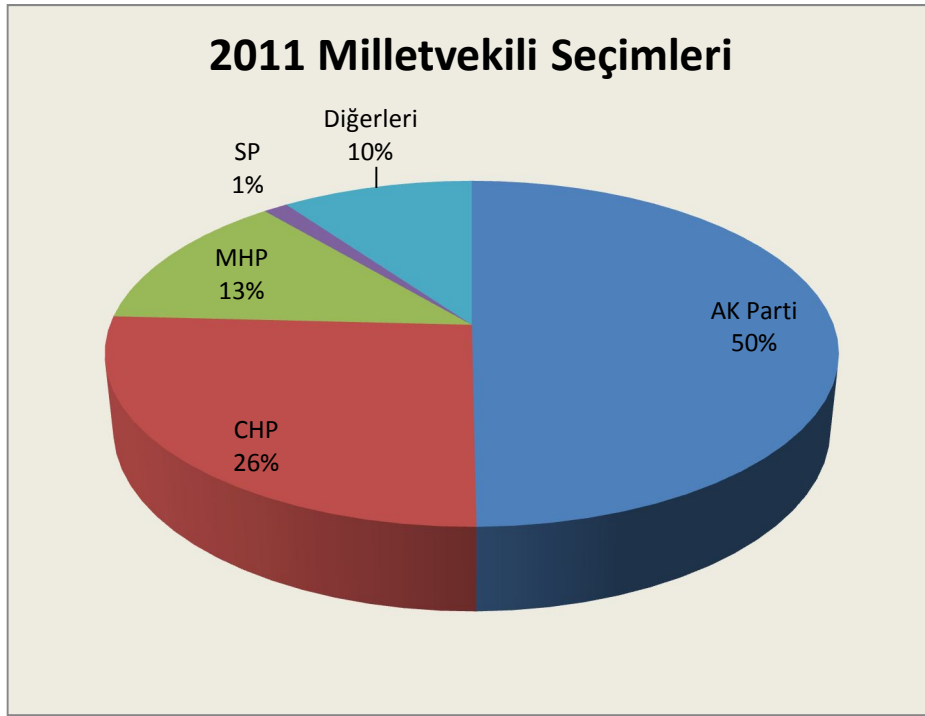
AK Parti yine bu dönem içerisinde yapılan 2009 yerel seçimlerinde oy miktarını yaklaşık 2 milyon arttırarak 15 milyon oy almıştır. Fakat parti oylarını arttırmasına rağmen diğer partilerin elde ettiği kazanımlar, AK Partinin oy oranının yaklaşık %3,3 puan azaltarak oylarını %38,3'e, bir önceki seçimlerde kazanmış olduğu 1750 belediye sayısını da 1442'ye düşürmüştür.

AK Parti, 2010 yılında hazırlamış olduğu daha dar kapsamlı ve yalnızca mevcut anayasadaki bazı hususların revize edilmesi ile sınırlı bir taslak halinde olan anayasa paketini meclise sunmuş (Beriş, 2011:13). fakat meclisten geçirememiştir. Bunun üzerine 12 Eylül 2010 tarihinde referandum yapılmış AK Parti'ye destek veren Saadet Partisi (SP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP) gayretleriyle, referandumdan AK Parti'nin isteği doğrultusunda %58 oy oranıyla "evet" oyu çıkmıştır.

AK Parti 2011 seçimlerine hazırlanırken 16 Nisan 2011 tarihinde beyan ettiği seçim bildirgesinde olduğu gibi, hedefini oldukça alı tutmuş hatta seçim bildirgesinin adını "Türkiye Hazır: Hedef 2023" şeklinde tasarlayarak, Türkiye'nin 100. Kuruluş yılı olacak 2023 yılına, vizyonu daha geniş ve kapsamlı projelerle girileceğini yine beyannameye ek olarak çıkardıkları "Alnımızın Akıyla 8,5 Yıl" adlı kitapçıkta taahhüt etmiştir.

AK Parti 2011 genel seçimlerinde de büyük bir patlama yaparak, oy oranını yaklaşık %13 puan arttırarak %49,8 oranında oy aldı. Bu seçimle beraber hem üst üste 3 seçimde en yüksek oy miktarını alarak iktidara seçilmiş, hem de oylarını 3 dönemde de arttırarak bir ilke imza atmıştır. AK Partiyle meclise giren diğer partiler ve onların aldıkları oy dağılımı şu şekilde olmuştur. CHP oylarını %5 civarında arttırarak yaklaşık %26, MHP'de bir önceki seçime nazaran oy kaybetmiş ve oyların yaklaşık %13'ünü alabilmiştir. Her ne kadar AK Parti oylarını arttırmış olsa da, milletvekili sayısı 14 azalarak 327 olmuştur.

Grafik.8:2011 Milletvekilleri Seçimleri

Kaynak:tr.wikipedia.org

2011 seçimlerinde neredeyse iki kişiden birisi AK Parti'ye oy vermiştir. AK Parti döneminde zaman zaman belli başlı kırılmalar olsa da yaşanan 'ekonomik istikrar' siyasi seçimlere de yansımıştır. Seçimlerin resmi olmayan sonuçlarının alınmasından sonra hemen herkesin ifade ettiği husus, "seçmenin istikrarı seçmiş olduğu" dur. İş çevreleri dahi birçok çevrenin ekonomik ve sosyal hayatta istikrarı sonuç verecek "yönetimde istikrar" için ve AB gibi uzun vadeli projelerin devam edebilmesi için hükümete "devam" dediği anlaşılmaktadır (Aydın,2007:11).

6.2.4.2.Ekonomik Durum

AK Parti döneminde izlenen dış ekonomi politikaları da kendisinden önceki dönemlere kıyasla daha karmaşık bir yapı sergilemektedir. Bu yapı gerek Afrika açılımı, gerek Ortadoğu ve Rusya-Orta Asya coğrafyasıyla geliştirilen ekonomik yatırımlar ve ticaretle ifade edilebilir. Fakat farklı bölgelerle ilerletilen ilişkiler, Avrupa ile eskiden beri geliştirmiş olduğumuz ekonomik ilişkilere yansımamış, Avrupa ile dış ticaretimiz git gide daha da küçülmüştür. Tabi ki bunda Avrupa'nın yaşadığı derin ekonomik krizin de etkisi de göz ardı edilemez.

Bunların yanı sıra Türkiye'nin ABD ve Uzakdoğu ile ekonomik ilişkileri de günden güne daha iyi bir seyir almaktadır. Her ne kadar Irak savaşı ve İran meseleleri yüzünden ilişkilerimizin oldukça zarar gördüğü ABD ile ticaretimiz 2003-2008 döneminde pek bir değişiklik olmasa da,

2007 yılında yatırım miktarının artmasıyla en üst seviyeye erişmiştir (Şahin, 2011:1). Yine bu dönemde Çin ile ekonomik ilişkiler çok hızlı bir şekilde gelişerek, Türkiye'nin 3. en büyük ithalat tedarikçisi olmuştur.

6.2.4.3.Döviz Piyasaları

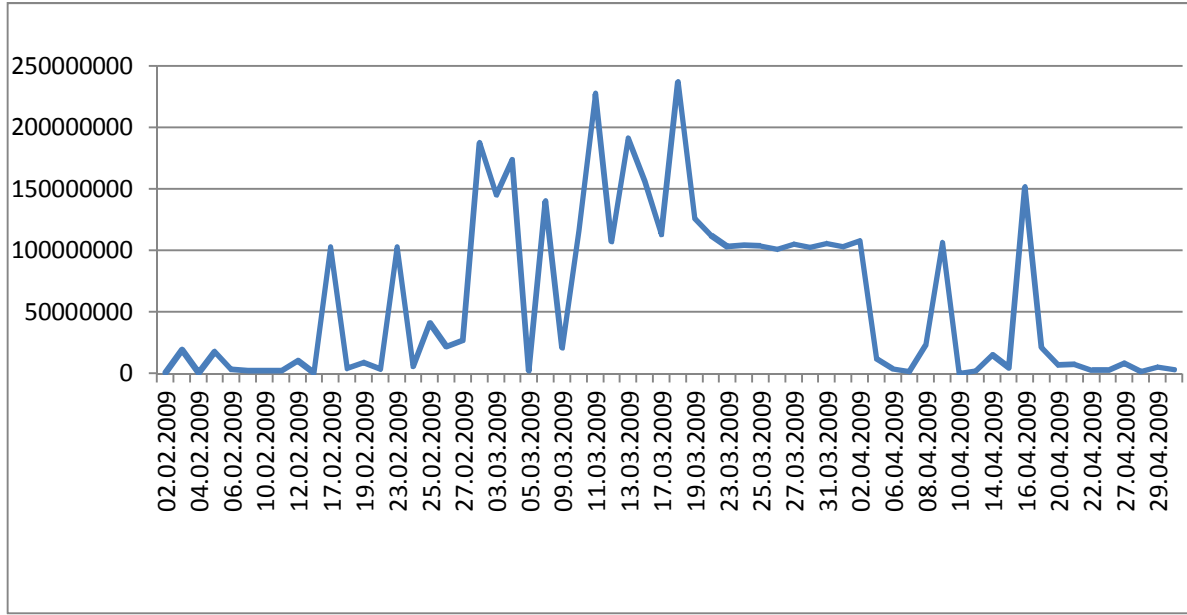
2009 dönemi

2009 seçim döneminde döviz piyasaları oldukça ilginç günlere şahit olmuştur. Seçimler öncesinde, Şubat ayının ilk yarısında ortalama 6 milyon gibi küçük bir işlem hacmine sahipken, seçimlere 10 gün kalana kadar olan süreçte günlük ortalama döviz işlem hacmi 186 milyon dolar düzeyine kadar çıkmıştır. Fakat bu ani dalgalanmalar seçim gününü ortasına alan 12 günlük süreçte gayet stabil bir seyir çizerek ortalama 105 milyon dolar düzeyinde işlem hacmi yapmıştır. Türk döviz piyasalarında nadir karşılaşılabilecek bir durum olan “stabil hareket etme” fazla uzun sürmemiş, doğal olarak kendini tekrar sert dalgalanmalara bırakmıştır.

2011 dönemi

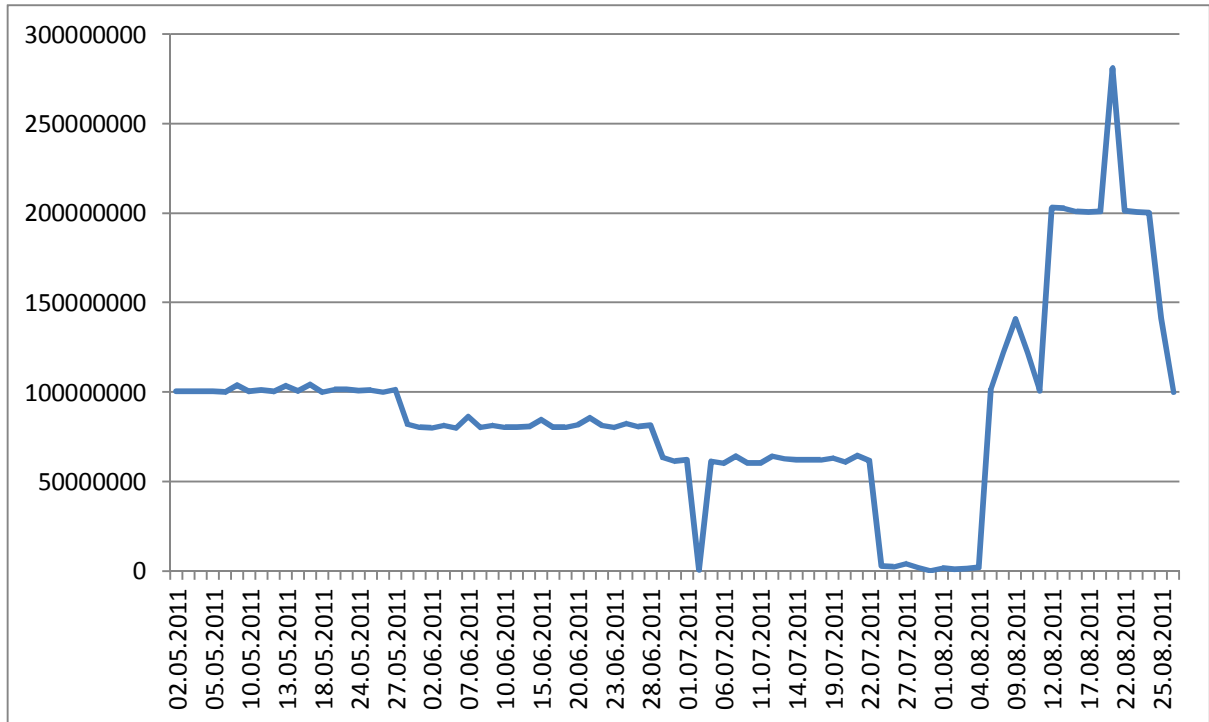
Döviz piyasaları en ‘ilginç’ seyrini bu dönemde çizmiştir. İlginçtir, zira sürekli dalgalanmaların yaşandığı Türk döviz piyasalarında, bu dönem gayet sakin ve stabil geçmiştir. Yılbaşından 2011 seçimlerin yapılacağı Haziran’ın 12 sine kadar süren yaklaşık 190 günlük süreçte, döviz piyasaları işlem hacmi 80 milyon ile 100 milyon dolar arasında gidip gelmiştir. Fakat bu süreçte, temmuz ayının 19’undan itibaren sert yükselişler yaşanmıştır, bu yükselişleri seçimlerle bağlamamız doğru olmayacaktır. Zira bu yükselişlerin temel nedeni ABD ve Avrupa borsalarında yaşanan sert düşüşler ve altının ons fiyatının 1850 dolara kadar çıkması olmuştur.

Grafik.9:2009 Yerel Seçimleri, Ortalama Günlük Döviz İşlem Hacmi (\$)

Kaynak:www.tcmb.gov.tr

Grafik .10:2011Seçim Dönemi, Ortalama Günlük Döviz İşlem Hacmi (\$)

Kaynak:www.tcmb.gov.tr

6.2.5.AK Parti Final

Siyasi istikrarsızlıkların, ekonomik istikrarsızlığa dönüşmesinde yukarıda belirtildiği üzere birkaç etken söz konusudur. Bu etkenlerin ülke ekonomisi üzerinde olumlu veya olumsuz yönleri AK Parti Hükümetinin uyguladığı politikalar yoluyla birkaç başlık altında açıklanacaktır. Bu başlıklar, AK parti hükümetinin ekonomiye negatif etkisi olan koalisyon hükümetlerine ve askeri vesayete son vererek, ürettiği neoliberal politikalarla iş dünyasının desteğini alarak ülke ekonomisini dünya sıralamalarında üst basamaklara taşımıştır. AK Parti'nin elde ettiği kazanımlar bilimsel raporlarla da kanıtlanmıştır.

6.2.5.1.Koalisyon

Literatür, koalisyon hükümetlerinin birbirleriyle anlaşmada sınırlı yeteneklerinin olduğundan bahseder. Koalisyona üye olan partiler sadece kendi seçmenini düşünürler, bundan dolayı ters bir ekonomik şoka cevaben sadece kendi seçmeni üzerinde negatif bir etki yapmayacak bütçe kısıntılarını kabul etmeye eğilimlidir. Yine koalisyon üyelerinin uygulanacak mali politikalar konusunda anlaşmaları da zor bir süreci beraberinde getirmektedir. Bu süreç ne kadar uzarsa, o kadar kamu borcu birikecek ve mali sapmaların kalıcılığı da o denli fazla olacaktır. (Sarısoy ve Beşer). Diğer taraftan Bali ve Çelen'in ifade ettiği gibi hükümetlerinde yer alan partilerin sayısı arttıkça kamu borç miktarının arttığı ve uzun süre görevde kalan hükümetlerin döneminde ise kamu borç stokunun azaldığı söylenmektedir.

6.2.5.2.Askeri Vesayet

Türkiye'nin yabancı olmadığı bir diğer iktidar yapısı da şüphesiz askeri rejimler olmuştur. Martin Paldam'ın sekiz Latin Amerika ülkesi üzerinde yaptığı araştırma, ülkelerin 1946-1984 yılları arasında askeri vesayetle yönetildiği yılların verilerini incelemiş ve askeri rejimle yönetilen hükümetlerin enflasyonla baş edemediğini, sivil yönetimlere göre enflasyonla mücadelede daha başarısız olduğunu göstermiştir.

Her ne kadar Türkiye'de uygulanan seçim sistemi hükümeti destekleyecek, hükümet krizleri önleyecek bir çoğunluğu sağlama amaca sahip olsa da, belli dönemlerde bu amacına ulaşamamıştır. Türkiye'de son koalisyon dönemi 1983-1991 Anavatan Partisi iktidarından sonraki döneme denk gelir. 1991-2002'ye kadar yani AK Parti iktidarına kadar, toplam 9 farklı koalisyon hükümeti kurulmuştur. Yine bu dönem içerisinde Türkiye 1994, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerini ve 28 Şubat "post-modern darbe"yi geri de bırakmıştır. Siyasi parçalanmışlığın ekonomiye ne kadar zarar verdiği, koalisyon hükümetleri dönemi ayrıntılı bir biçimde incelendiğinde daha iyi anlaşılacaktır.

6.2.5.3.Genel Makroekonomik Performans

6.2.5.3.1.Enflasyon

AK Parti'nin hükümeti devraldığı sıralarda % 29,7 oranında olan enflasyon (TÜFE) ile sıkı bir mücadeleye girmiş ve enflasyonu tek rakamlı hanelere düşürmüştür. Bu başarı da 2002 yılında kabul edilen yeni Merkez Bankası yarasının etkisi yadsınamaz. Yasa ile Merkez Bankasının bağımsızlığı sağlanmış ve fiyat istikrarının sağlanması Merkez Bankasına bir görev olarak verilmiştir. Böylece enflasyonun kontrol altına alınmasında en önemli etken başarı ile uygulanan para politikası olmuştur. MB 2002 yılı başında para arzı artış oranının nominal çapa olarak kullanıldığı para programını uygulamaya koymuştur, böylelikle para arzı artış oranını %35 ile sınırlandırılarak enflasyon oranı %30'a çekilmiş, 2003 yılında para arzı artış oranı %25 ile sınırlandırılarak enflasyon oranının %20'ye çekilmesi amaçlanmış ve %24 olarak gerçekleştirilmiştir (Kapusuz, 2006:111).

Tablo.10: 2000-2011 Yılları Arası Enflasyon Oranları (TÜFE)

Enflasyon Oranları (TÜFE)	
Yıllar	Oran (%)
2000	53,4
2001	60,3
2002	29,7
2003	18,4
2004	9,35
2005	7,72
2006	9,65
2007	8,39
2008	10,06
2009	6,53
2010	6,40
2011	10,45

Kaynak:www.tcmb.gov.tr

Daha sonraları, 2008 ve 2009 yıllarında etkisini hissettiren küresel kriz, dünyanın birçok yerinde olduğu gibi Türkiye'de de bir takım menfi etkilerde bulunmuştur. Bu etkilerden biri de kaçınılmaz olarak enflasyon oranları olmuştur. 2008 yılında enflasyon oranları tekrar çift basamaklı rakamlara, %10,06'ya yükselmiştir. Bu oran, daha sonraki iki yılda büyük düşüşler yaşasa da 2011 yılında tekrar eski haline dönecektir.

6.2.5.3.2.Faiz oranları

Enflasyon oranlarında yaşanan düşüşler, reel faiz hadlerini düşürmüştür. 2003 yılında %39'a ulaşan reel faiz oranları, 2010 yılının sonunda 0,6'ya kadar düşmüştür. Bu düşüşler de AK Parti hükümetinin yakalamış olduğu siyasi istikrar önemlidir, zira beklentiler enflasyonun ve faiz hadlerinin belirlenmesinde en kritik rolü oynamaktadır.

6.2.5.3.3.İşsizlik

AK Parti yönetimi yaklaşık 10 yıllık iktidarında, işsizlik sorununa bir türlü çözüm üretememiştir. AK Parti iktidarından önce %6,6 oranında olan işsizlik oranları, AK Parti'li dönemlerde 2011 yılına kadar tek basamaklı sayılara indirilememiştir. Her ne kadar istihdam edilen işçi sayısı arttırılmış olsa da, Türkiye'nin sürekli büyüyen nüfusu buna engel olmaktadır. Ak Parti'nin makroekonomik göstergeler içinde en başarısız olduğu birim işsizlik olmuştur.

6.2.5.3.4.GSYH

AK Parti 2000 ve 2001 krizlerinin ardından iktidarı ele aldıktan sonra ülke ağır ekonomik şartlar altındaydı. 2001 yılında % 5,7 oranında küçülen ekonomimiz, 2002 yılında gayri safi yurtiçi hâsılasını (cari fiyatlarla) 100 milyar Lira artırarak % 6,7'lik büyüme kaydetmiştir. Bu büyüme hızı, 2004 yılında 9,4 ile tavan yaparak o yıl dünyada en hızlı büyüyen ülke unvanını alacaktır. Maalesef krizle beraber 2008'de ekonomisi % 0,7 büyürken, bir sonraki yıl % 4,8 oranında küçülecektir. Fakat 2010 yılı ile birlikte hızla toparlanacak olan Türkiye ekonomisi 2010'da %9,2 ve 2011'de %8,5 oranında büyüyerek, GSYH' sini 1 milyar 103 milyon liraya yükselterek dünyanın en büyük 15. Ekonomisi olmuştur. Kişi başına düşen geliri de 2002 yılında 3.492 dolarken, 2011 yılı sonrasında bunu üçe katlayarak 10.444 dolara çıkartmıştır.

Tablo.11:2002-2011 Yılları Arası GSYİH-Kişi Başına Düşen Milli Gelir Rakamları

Yıllar	Gayri Safı Yurtiçi Hasıla(Cari Fiyatlarla)	Kişi Başına Düşen Milli Gelir
2002	350.476.089	3.492
2003	454.780.659	4.559
2004	559.033.026	5.764
2005	648.931.712	7.021
2006	758.390.785	7.583
2007	843.178.421	9.234
2008	950.534.251	10.440
2009	952.558.579	8.578
2010	1.103.749.801	10.079
2011	1.294.893.000	10.444

Kaynak:www.tcmb.gov.tr

6.2.5.3.5.Dış Ticaret

Türkiye 2023 yılına kadar koymuş olduğu 500 milyar liralık ihracat hedefine de hızlı adımlarla yürümektedir. 2002 yılında 36 milyar dolar olan ihracatı, 2011 yılı sonunda 135 milyar dolar civarındadır. İthalatı 51 milyar dolardan, 240 milyar dolar düzeyine çıkartmıştır. Maalesef AK Parti hükümeti dış ticaret dengesini sağlamada pek başarılı olamamıştır. İthalatını arttırdığı kadar ihracatını arttıramamış, 2002 yılında -15,5 milyar dolar olan dış ticaret dengesi 7 kat katlanarak -105 milyar doları geçmiştir.

Tablo.12:Dış Ticaret Dengesi

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret	Dış Ticaret Dengesi	İhracatın İthalatı KrşOrn
2002	51 553 797	36 059 089	87 612 886	-15 494 708	69,9
2003	69 339 692	47 252 836	116 592 528	-22 086 856	68,1
2004	97 539 766	63 167 153	160 706 919	-34 372 613	64,8
2005	116774151	73 476 408	190 250 559	-43 297 743	62,9
2006	139576174	85 534 676	225 110 850	-54 041 498	61,3
2007	170062715	107 271 750	277 334 464	-62 790 965	63,1
2008	201963574	132 027 196	333 990 770	-69 936 378	65,4
2009	140928421	102 142 613	243 071 034	-38 785 809	72,5
2010	185544332	113 883 219	299427551	- 71 661 113	61,4
2011	240841676	134 906 869	375748545	- 105 934 807	56,0

Kaynak:www.tcmb.gov.tr

6.2.5.3.6.Yabancı Sermaye

AK Parti 2003 yılında düzenlemiş olduğu 4875 no.lu doğrudan yabancı yatırımlar kanunu ile yabancı yatırımcıya kapılarını açmış, onları Türkiye de yatırım yapmaya teşvik etmiştir. Türkiye'ye uluslar arası doğrudan yatırımlar (fili giriş), 2003 yılında 1.702 milyar dolar civarındayken, 2005 yılında 10 milyar dolar, 2007'de 22 milyar dolar olmuştur. Her ne kadar kriz döneminde yatırımlar 8.5 milyar dolara kadar gerilemesine rağmen, krizin etkisi aşıldıktan sonra, dünya'daki yabancı doğrudan yatırım miktarlarına paralel olarak, Türkiye'de de bir artış gözlemlenmiştir. Buna göre 2010'da 9 milyar dolar aşılırken, 2011 yılı sonunda 16 milyar dolara yaklaşmıştır.

Tablo.13:Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Yıllar	Doğrudan Yabancı Yatırımlar
2000	982
2001	3352
2002	1082
2003	1702
2004	2785
2005	10031
2006	20185
2007	22047
2008	19504
2009	8411
2010	9038
2011	15876

Kaynak:www.tcmb.gov.tr

6.2.5.3.7.Ulusal Rezervler

Türkiye'nin ulusal rezervlerinde de ciddi bir artış gözükmektedir. Nitekim Merkez Bankası'nın sahip olduğu altın ve brüt döviz rezervine bakacak olursak bu durum daha bir netlik kazanacaktır. 2002 yılı sonunda 1.279 milyar dolarlık altın, 2010 yılsonu 5.264milyardolarlık altına sahipken, 2012 yılının ilk yarısında bu rakam, 2002 yılı rezervlerini yaklaşık 10'a katlayarak 14.437 milyar dolara yükseltmiştir. Aynı şekilde 2002 yılı sonunda 26.806 milyar dolarlık döviz rezervine (brüt) sahip Türkiye, 2012'nin ilk yarısında 83.049 milyar dolarlık rezerve ulaşmıştır. Kriz dönemi altın ve döviz rezervleri adına çok düşük kayıplara neden olmuş, ama en önemlisi Merkez Bankası'nın uluslararası rezervleri arttırma da yakaladığı trendin kısa bir süreliğine duraklamasıdır. Fakat bu durum da fazla uzun sürmeyecek ve MB'nin uluslar arası rezervleri tekrar artmaya başlayarak 113 milyar dolara yükselecektir.

Tablo.14:2000-2011 Yılları Arası Toplam Net Rezerv Miktarları

Yıllar	Merkez Bankası				Bankalar	Toplam
	Brüt Rezerv	Muhabir Açıkları	Altın	Net Rezerv	Muhabir Mevcudu ve Efektif Kasası	Toplam Net Rezerv
2000	22.172,20	25,6	1.005,90	23.152,50	11.006,90	34.159,40
2001	18.787,10	19,9	1.032,10	19.799,30	10.392,40	30.191,70
2002	26.806,70	15,1	1.279,40	28.071,00	9.980,20	38.051,20
2003	33.615,80	10,9	1.557,50	35.162,40	9.794,50	44.956,90
2004	36.008,80	0,9	1.635,00	37.642,90	16.142,50	53.785,40
2005	50.515,20	0,7	1.914,90	52.429,40	17.615,50	70.044,90
2006	60.912,40	0,7	2.373,00	63.284,70	29.149,90	92.434,60
2007	73.317,10	0,7	3.122,50	76.438,90	34.576,90	111.015,80
2008	71.007,60	0,8	3.228,90	74.235,70	42.660,50	116.896,20
2009	70.715,90	0,8	4.121,00	74.836,10	37.394,70	112.230,80
2010	80.720,70	0,7	5.264,20	85.984,20	24.062,60	110.046,80
2011	78.458,20	0,7	9.888,10	88.345,60	22.227,20	110.572,80

Kaynak:www.tcmb.gov.tr

Tablo.15:2000-2011 Yılları Arası İşsizlik Oranları

Yıllar	İşsizlik Oranları (%)
2000	6,5
2001	6,6
2002	10,3
2003	10,5
2004	10,8
2005	10,6
2006	10,2
2007	10,3
2008	11
2009	14
2010	11,9
2011	9,8

Kaynak:www.tcmb.gov.tr

6.2.5.3.8.Sermaye piyasaları

AK Parti hükümeti boyunca İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda da (İMKB) önemli gelişmeler yaşanmıştır. 1986'da 40 şirketle çalışmaya başlayan, o günkü işlem hacminin yaklaşık 50 bin dolar olduğu İMKB, 2011 yılı itibariyle 375 şirketle yaklaşık 2,7 milyar dolar düzeyine ulaşmıştır. AK Parti'nin hükümeti devraldığı yılda İMKB-100 endeksi yaklaşık 20.000 puan düzeyinde bir seyir izlerken, 2005 yılı sona ererken yaklaşık 55.000 puan, 2010'da 65.000 düzeyindeyken 2011 yılında 51.000 puana gerilemiştir.

AK Parti döneminde faaliyete geçen bir diğer sermaye piyasası aracı da 2005 yılında İzmir’de kurulan Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsasıdır (VOB). VOB kurulduğundan kısa bir süre sonra işlem hacminde büyük bir gelişme olmuştur. 2005 yılında 2.919 milyon TL işlem hacmine sahipken, iki yıl sonra bu rakamı 118.035 milyon TL, 2011 yılı itibariyle de 440 milyon lira düzeyine çıkmıştır.

6.2.5.4.Uygulanan Ekonomi Politikaları

AK Parti’nin ekonomide takip ettiği politikaların, 24 Ocak kararları ve Özal Hükümetlerinin izlemiş olduğu politikalarla bir benzerlik içerisinde bulunduğunu söyleyebiliriz. İthal ikameci kalkınma modelinden ihracata dayalı kalkınma anlayışına geçiş yapabilmek, dış sermayeyi ülkeye çekebilmek, KİTleri sınırlandırıp özel sermayeyi teşvik ve finansal piyasalarda liberalizasyonu sağlamak için izlenen o zaman ki neo-liberal politikaların AK Parti tarafından da devam ettirildiği ortadadır. Yine AK Parti’nin 2003 yılında “Kamu Reformu” adıyla gündeme getirdiği tasarı metnin gerekçeli kararlarına baktığımızda da, AK Parti’nin neo-liberal politikalar ürettiği ortadadır. (Doğan, 2006:3)

6.2.5.5.İş Dünyasının Görüşleri

İş dünyası da Ak Parti’nin istikrarı yakaladığı görüşündedir. 2001 yılında Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD) başkanlığını yürüten Tuncay Özilhan, Kriz sonrası uygulanan reformlar ve siyasi istikrar sayesinde Türkiye’nin önemli mesafe kat ettiğini şöyle ifade ediyor “Önemli kararlar alınıp uygulandı. Köklü reformlara gidildi. Ülkeye belli bir ekonomik yapı ile kimlik oturtuldu. AK Parti’nin iktidara gelmesiyle ülkemiz istikrarı gördü. Koalisyonların olmadığı, bir politik alanın devamlı olduğu bir döneme tanık oldu.” Bir diğer değerlendirmeyi de Ankara Sanayi Odası Başkanı Nurettin Özdebir yapıyor; Özdebir, AK Parti döneminde alınan tedbirlerin meyvesinin 2008 krizinde alındığı şöyle dile getiriyor, “Dünya çökerken Türkiye büyüdü. Gelişen piyasalar içerisinde bir yıldız olarak parladı. Dünya sıralamasında 26’ dan 16’ a yükseldi.”

6.2.5.6.Rating ve Diğer Uluslararası Kuruluşların Değerlendirmeleri

Bazı uluslar arası kuruluşlar belli periyotlar da ülkelerin ekonomi politikalarını GSMH, işsizlik oranı, turizm geliri, ülke risk algısı, rekabet gücü, sağlık hizmetleri, toplam ihracat, bankacılık sistemi gibi parametreleri göz önünde bulundurarak bir takım araştırmalar da bulunurlar. BrandFinance’in 2011’de yaptığı ülkelerin marka değeri araştırmasına göre Türkiye puanını %19,8 artırarak 373 milyar dolara çıkartmıştır. Böylelikle Türkiye dünyanın 19. Avrupa’nın ise 10. en değerli marka ülkesi haline gelmiştir (Özsağır, 2011:31).

Tabloda da görüldüğü üzere ABD 1. Sırada yer almış onları Almanya ve hızla yükselen Çin takip etmiştir. Türkiye böylelikle İrlanda, Belçika, Avusturya gibi ülkeleri geride bırakmıştır.

Tablo.16: Türkiye ve Diğer Ülkelerin Rating Değerlendirmeleri

Sıralama	Ülke	Marka Değeri (Milyara \$)	Değişim %
1	ABD	12.576	5,3
2	Almanya	3.146	1,5
3	Çin	3.001	40,4
4	Japonya	1.940	-25,9
5	İngiltere	1.849	-4,9
6	Fransa	1.673	2,4
7	İtalya	1.515	-12,4
8	Kanada	1.309	2,8
9	Hindistan	1.266	31,6
10	Brezilya	959	21,5
11	Hollanda	829	-8,3
12	Rusya	752	11,7
13	İspanya	729	-15,8
14	Avustralya	702	-7,3
15	Meksika	672	18,5
16	G. Kore	605	19,6
17	İsviçre	551	17,7
18	İsveç	471	5,4
19	Türkiye	373	19,8
20	Belçika	369	-7,1

Kaynak:www.tcmb.gov.tr

Uluslar arası Para Fonu (IMF) tarafından yapılan araştırmada da Türkiye, Endonezya'yı geçerek 15. sıraya yerleşmiştir. Uluslar arası kredi derecelendirme kuruluşlarından Moody's Türkiye'nin kredi notunu, AK Parti iktidarı süresince istikrarlı bir biçimde arttırmıştır. Moody's'e göre 2000 yılında Türkiye'nin B3 olan kredi notu 2012 yılında 6 puanlık bir artışla Ba1'e yükselmiştir. Bir diğer rating kuruluşu olan Fitch de Türkiye'nin 2002'de B olan kredi notunu, 2003 yılındaki bir puanlık düşüşü dâhil etmezsek 2012'ye kadar sürekli artarak BB+'ya çıkartmıştır.

Tablo.17: Moody's'in Uzun Vadede Kredi Notları

Moody's'in Uzun Vadede Kredi Notları			
ForeignCurrency		LocalCurrency	
Tarih	Notu	Tarih2	Notu3
20.06.2012	Ba1	20.06.2012	Ba1
08.01.2010	Ba2	08.01.2010	Ba2
14.12.2005	Ba3	14.12.2005	Ba3
21.12.2000	B1	11.02.2005	B1
13.03.1997	B1	30.09.2004	B2
02.06.1994	Ba3	06.04.2001	B3

Kaynak:www.tcmb.gov.tr

Tablo.18:Fitch'in Uzun Vadede Kredi Notları

Fitch'in Uzun Vadede Kredi Notları		
	ForeignCurrency	LocalCurrency
Tarih	Notu	Notu
01.08.2012	BB+	BB+
26.03.2012	BB+	BB+
24.02.2012	BB+	BB+
20.12.2011	BB+	BB+
23.11.2011	BB+	BB+
20.05.2011	BB+	BB+
24.11.2010	BB+	BB+
03.12.2009	BB+	BB+
27.10.2009	BB-	BB
12.12.2009	BB-	BB
09.05.2007	BB-	BB-
06.12.2005	BB-	BB-
13.01.2005	BB-	BB-
25.08.2004	B+	B+
09.02.2004	B+	B+
25.09.2003	B	B
06.08.2003	B-	B-
25.03.2003	B-	B-
05.02.2002	B	B

Kaynak:www.tcmb.gov.tr

6.2.5.7.Ekonometrik Araştırma

Aykut Kibritçioğlu' nun 10 temel makroekonomik göstergeden oluşturulan aylık MEP10 endeksi yardımıyla yapmış olduğu, son 14 hükümetin makroekonomik performansını inceleyen araştırması da bize AK Parti hükümetinin göreceli olarak kendinden önceki hükümete göre daha iyi makroekonomik performans gösterdiği, fakat bu göstergelerden biri olan işsizlik sorununu, artan cari hesap açığını ve dış borçlar sorununu bir türlü çözemediğini ifade etmiştir.

Ayrıca Kibritçioğlu aynı çalışmasında izlediği neo-liberal politikalarıyla benzerlik gösteren, AK Parti hükümetleri gibi tek başına iktidara sahip olan Özal hükümetini de başarılı bulmuştur.

6.3. 1 Mart Tezkeresi

6.3.1.Siyasi Durum

Amerika Birleşik Devletleri (ABD), 11 Eylül 2001 tarihinde New York'ta Dünya Ticaret Merkezi'ne düzenlenen terör saldırısından sonra terörle savaşacağını iddia etmiş ve son yüzyıldaki ilk operasyonunu 6 Ekim 2001 tarihinde Afganistan'a karşı başlatmıştır. İkinci operasyonunu yanında yer alan 39 devletin askeri birliklerinden oluşan koalisyon kuvvetleriyle⁵, 20 Mart 2003 tarihinde, Saddam Hüseyin liderliğindeki Irak'a yapacaktır. Bu operasyonun temel gerekçesini de Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğuna bu silahlarında başta ABD olmak üzere diğer koalisyon ülkelerinin güvenliğini tehdit ettiğine bağlamıştır.

ABD, Irak Savaşını daha az zayıyla atlatabilmek ve kısa sürede Irak'ın direncini kırmak için hem "stratejik ortak" olarak adlandırdığı hem de 331 kilometrelik sınıra sahip Türkiye'yi kendi safına çekmek istemiştir. ABD, Türkiye'yi Irak Savaşı müddetince kendi safına çekmek için çalışmalarına bir yıl önce başladı. Bunun için 3 Aralık 2002'de ABD savunma ve dışişleri bakanlıklarından Wolfowitz ve Grossman Türkiye'ye ziyarette bulunacaklar, bir hafta sonra da AK Parti genel başkanı Recep Tayyip Erdoğan 10 Aralık 2002'de ABD başkanı George W. Bush'u ziyaret ederek Irak konusunu istişare edeceklerdir.

Türkiye en başından beri gerek hükümet gerek halk kanadından Irak'a karşı düzenlenecek bir operasyona onay vermemiştir. Erdoğan da defalarca savaşa karşı olduklarını, barışçıl bir çözüme inandıklarını ifade etmiştir (Radikal Gazetesi,2002). Halkın % 75'lere varan savaş karşıtlığı da, hükümeti daha pasif bir politika takip etmeye itmiştir.

ABD 2003 yılına girerken savaş hazırlıklarını iyice hızlandırmıştır. Türkiye, ABD askerlerinin 3 aylığına Türkiye'de eğitilmesine ilişkin ilk hükümet tezkeresini 6 Şubat 2003'te kabul etmiştir.

23 Şubat tarihinde kısaca Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesi ve yabancı silahlı kuvvetlerin altı ay süreyle Türkiye'de bulunmasına izin verilmesine ilişkin 3/189 esas numaralı hazırlanan tezkeresi, 1 Mart 2003 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisine (TBMM) sunulmuştur. Genel kurula 553 milletvekili katılmış, 264 evet, 250 hayır ve 19 çekimser oy çıkmıştır. Her ne kadar "evet" oyu fazla olsa da Anayasa'nın 96. maddesi – Anayasa'da başka bir hüküm yoksa TBMM, üye tam sayısının en az üçte biri ile toplanır ve toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verir-

uyarınca tezkere reddedilmiştir (Bölükbaşı,2008:56).

Türkiye'nin tezkereyi reddetmesinde bir sürü neden bulunabilir. Fakat hükümet ve ordu bu kararı doğru bulmamıştır. Dönemin Genel Kurmay Başkanı Hilmi Özkök bir basın toplantısında “Biz tek kurşun atmadan görevimizi tamamlayıp dönecektik. Beklenmeyen gelişmeler olursa ve müdahale etmek zorunda kalırsak savaşan taraflar da buna karışmayacaklardı. Bütün bunlar ve diğer hususlar bir belgeyle bağlandı.” (Yetkin,2010:186,187) ve Erdoğan “Denklemin dışında kaldık. Keşke 1 Mart Tezkeresi geçseymiş. Tezkerenin bu şekilde neticelenmesini doğru bulmadım.Bunlardan ibret alıp gelecekte aynı hataya düşmemek gerekir”(Sevindi, 2007:1). demiştir.

Her ne kadar 1 Mart tezkeresi sonrası Genel Kurmay Başkanı, Erdoğan ve ABD’li üst düzey yetkililer şaşkınlıklarını ve üzüntülerini ifade etse de,1 Mart tezkeresi ABD’de de büyük hayal kırıklığına sebep olmuştur ve bu üzüntülerini Türkiye’ye iletmiştir. ABD Savunma Bakan Yardımcısı Wolfowitz, tezkerenin meclisten geçmemesiyle Türkiye’nin ABD’den daha fazla bedel ödediğini, geçmesi halinde Türkiye’nin daha çok ekonomik ve siyasi imtiyaz elde edebileceken bu durumu tersine çevirdiğini ifade etmiştir (U.S. Department of Defense, 2003:1).

Çok geçmeden Erdoğan hükümeti 20 Mart’ta Türk Silahlı Kuvvetleri’nin Kuzey Irak’a gönderilmesi, Türk hava sahasının yabancı silahlı kuvvetlerin hava unsurlarına altı ay süreyle açılmasına ilişkin bir başka tezkereyi 332 oyla meclisten geçirmiştir. Her ne kadar Türkiye bu tezkereyle sarsılan Türk-Amerikan ilişkilerini düzeltmeye çalışsa da 4 Temmuz 2003 günü “Çuval Krizi” olarak adlandırılacak olan 11 Türk askerinin Kuzey Irak’ta ABD’li askerler tarafından tutuklanarak başlarına çuval geçirilmesi, Türkiye – ABD arasında soğuk rüzgârlar estirmiştir. Çuval olayı, Türkiye’de “ABD’nin Tezkere Rövanşı” olarak lanse edilecektir (Özdağ, 2008:273).

6.3.2.Sermaye ve Döviz Piyasalarının Durumu

Gerilen Türk-Amerikan ilişkileri şüphesiz ekonomiyi de etkilemiştir. Tezkerenin ret olunduğu 1 Mart gününden sonraki ilk iş günü olan 3 Mart’ta, İMKB tarihinin en büyük düşüşlerinden birini yaşamıştır. İMKB-100 endeksi günü 1.445,56 puan ve %12,49 oranlık kayıpla kapatmıştır.

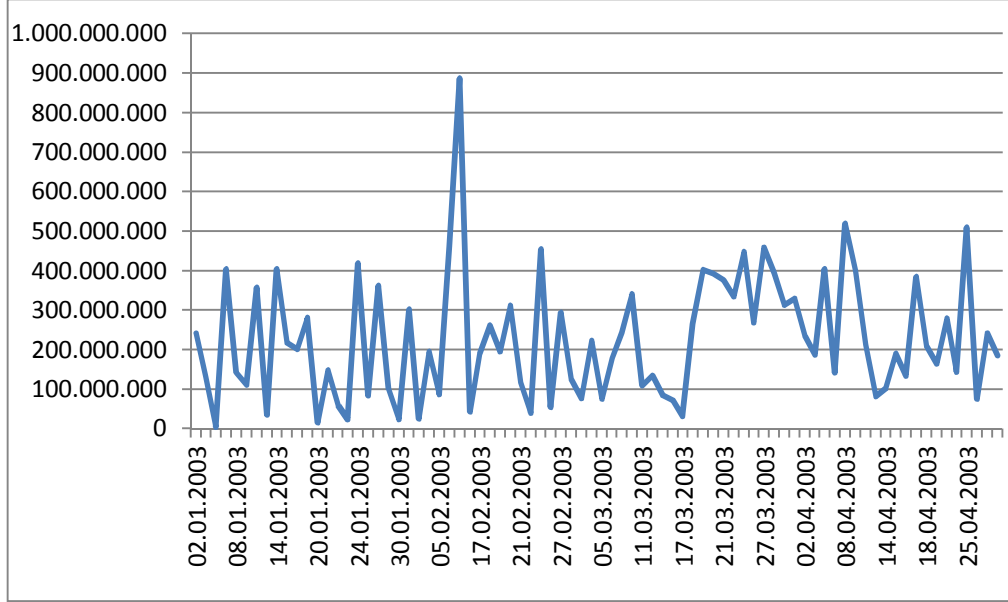
Süreç içerisindeki döviz hacimleri sürekli farklılıklar arz etmiştir. Tezkerenin hazırlandığı 23 Şubat ve oylamaya sunulduğu 1 Mart tarihlerinde ulaşılan işlem hacmi, sürecin öncesi ve sonrası dönemlerdeki ortalama rakamları ile mukayese edildiğinde, süreç olağandışı bir fark arz etmemiştir.

4 aylık bir zaman dilimini incelediğimizde, ortalama 240 milyon dolar düzeyinde bir işlem hacmi yakalanmıştır. Fakat süreç sürekli iniş ve çıkışlara şahit olmuştur. Zira bu zaman zarfında en büyük yükselişini 7 Şubat’ta 887 milyon dolar ile yaparken, en düşük hacmine de 6 Ocak’ta yaklaşık 4 milyon dolarla yapmıştır. Oylamadan sonraki ilk iş gününde de yani 3 Mart’ta 77 milyon dolarlık bir işlem hacmi olmuştur. Her ne kadar bu rakam, ortalamanın altında kalıyor olsa da, bu durumu tezkerenin reddedilişi ile ilişkilendiremeyiz. Türkiye’de döviz piyasaları 3 Mart’tan önce yaşadığı gibi, 3 Mart’tan sonrada dengesiz iniş çıkışlar yaşamıştır.

Bu durumu grafikte gözlemlediğimizde daha net bir kanı varmış olacağız.

Grafik.11: 1 Mart Tezkeresi Dönemi, Ortalama Günlük Döviz İşlem Hacmi (\$)

Kaynak: www.tcmb.gov.tr

6.4. Avrupa Birliği Tam Müzakerelerinin Başlaması

6.4.1. Siyasi Durum

Türkiye'nin Avrupa'ya dâhil, "Avrupalı bir devlet" olma isteği, halefi olan Osmanlı Devleti'nin 18. yüzyıldan itibaren Avrupa ile geliştirdiği dış politikalarının bir devamı niteliğindedir. Osmanlı'nın 1956'da imzaladığı Paris Anlaşmasıyla başlattığı süreci, Türkiye 1963'te Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile imzaladığı ortaklık anlaşmasıyla devam ettirmiştir. Türkiye bu anlaşmadan sonra, 1987'de tam üyeliğe başvuracaktır. Fakat Türkiye'nin aday olma süreci 12 yıl sonra 1999'da başlatılacaktır. Erdoğan hükümetinde bu süreç, AB üyesi devletlerin 17-18 Aralık 2004 Brüksel toplantısında Türkiye'ye tam üyelik müzakerelerinin başlaması için verdiği 3 Ekim 2005 tarihiyle yeni bir ivme kazanacaktır. Başbakan Erdoğan, Brüksel'den ülkeye dönüşünde adeta bir fatih gibi karşılanacaktır.

Bu durum halkın da, yıllardan beri Türkiye'nin dış politikasında en büyük önceliğe sahip olan, "Avrupa Birliğine üyeliğine" çok yaklaşıldığını hissettirmiştir. Fakat bu durum, Avrupa Birliği'nin en büyük çarklarından olan Almanya ve Fransa'nın muhalefetiyle, sürekli suiistimal edilmiştir. Nitekim bu devletler kısaca Türkiye'nin AB üyesi olmak için hazır olmadığını her fırsatta dile getirmektedirler. Bu muhalif tutum, Türkiye için başlatılan fasıllarda daha somut bir hal almaktadır. Söz konusu, Katılım Müzakereleri Fasılları için açılacak olan 35 fasıldan, 14 tanesi

açılırken sadece 1 tanesi kapatılmıştır. 13 fasıl halen devam etmektedir. Ayrıca AB komisyonunun tavsiyeyle 8 başlıkta kısmen askıya alınmıştır.

Katılım Müzakereleri Fasılları

1) Malların Serbest Dolaşımı	18) İstatistik
2) İşçilerin Serbest Dolaşımı	19) Sosyal Politika ve İstihdam
3) İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunumu	20) İşletme ve Sanayi Politikası
Serbestisi	21) Trans-Avrupa Şebekeleri
4) Sermayenin Serbest Dolaşımı	22) Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların
5) Kamu Alımları	Koordinasyonu
6) Şirketler Hukuku	23) Yargı ve Temel Haklar
7) Fikri Mülkiyet Hukuku	24) Adalet, Özgürlük ve Güvenlik
8) Rekabet Politikası	25) Bilim ve Araştırma
9) Mali Hizmetler	26) Eğitim ve Kültür
10) Bilgi Toplumu ve Medya	27) Çevre
11) Tarım ve Kırsal Kalkınma	28) Tüketicinin ve Sağlıkın Korunması
12) Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki	29) Gümrük Birliği
Sağlığı	30) Dış İlişkiler
13) Balıkçılık	31) Dış, Güvenlik ve Savunma Politikaları
14) Taşımacılık Politikası	32) Mali Kontrol
15) Enerji	33) Mali ve Bütçesel Hükümler
16) Vergilendirme	34) Kurumlar
17) Ekonomik ve Parasal Politika	35) Diğer Konular

Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye karşı takındığı gevşek tavırlardan dolayı, Türkiye yıllardan beri "Avrupa kapısında" beklemektedir. Bu durum yapılan anketlerde de Türk halkının giderek AB'ye üyeliğe daha soğuk baktığını ortaya koymaktadır. Türk Alman Eğitim ve Bilimsel Araştırmaları Vakfı'nın (TAVAK), Türk insanının AB'ye bakışını araştırdığı anketinde, 'Türkiye'nin AB'ye üye olacağına inanıyor musunuz?' sorusuna ankete katılanların %60,1'i hayır demiştir. Yine, 'Türkiye'nin önümüzdeki 10 yıl içinde AB'ye gireceğini düşünüyor musunuz?' sorusunaysa yarısından fazlası "hayır" cevabını vermiştir.

Grafik.12:Türkiye'nin AB Üyelik Değ.

Kaynak:tr.wikipedia.org

Grafik.13:Tr'nin 10 yıl içinde AB Üyelik Değ.

Kaynak:tr.wikipedia.org

AB üyelik sürecinin Türkiye ekonomisi üzerine olan etkilerine bakacak olursak, Türkiye ilk büyük hamlesini 1996 yılında AB ile imzaladığı Gümrük Birliği anlaşmasıyla yapmıştır. Türk ekonomisinin AB ekonomisi ile ticari yönde bütünleşmesi adına önemli bir adım olan bu anlaşma, farklı gruplar tarafından zaman zaman hem savunulmuş hem de yerilmiştir.

Türkiye, AB'nin aday ülkelere üye olabilmek için koyduğu bir takım ekonomik ölçütler içeren Maastrich Kriterleri'nden "azami % 60 oranında kamu borç stoku" ilkesine 2004 yılından bu yana uyar hale gelmiştir. Benzer şekilde, bütçe açığı 2002-2011 yılları arasında % 10'dan % 3'ün altına gerileterek AB'nin -Maastricht kriterlerinin bütçe dengesi için öngördüğü ilkeye uyum sağlamaya başlamıştır. Her ne kadar Türkiye bu kriterleri sağlamış olsa da, AB üyelik süreci tıkanmış durumdadır. İlginç olan bir şeyse, AB'nin Maastricht kriterlerini Almanya dışında başka bir üye ülkenin sağlayamamasıdır.

6.4.2. Ekonomik Durum

17-18 Aralık 2004 yılında müzakere sürecinin başlatılmasından bu zamana, değişen makroekonomik göstergeleri AK Parti hükümetinin makroekonomik performansının incelendiği bölümde ifade edildiği için, burada yalnızca 2005 yılından itibaren Avrupa Birliği üye ülkeleri ile geliştirilen ticari ilişkilerin boyutundan bahsedeceğiz.

2004 yılında Türkiye'nin AB ile dış ticaret hacmi 85 milyar dolar civarındadır. Bu rakam Türkiye'nin toplam dış ticaret hacminin yaklaşık % 52'sini oluşturmaktadır. Bu oran 2010 yılına kadar sürekli bir azalış eğilimindedir. 2010 yılında her ne kadar yaklaşık %6'lık bir yükselişle % 48'e gelmesine rağmen, 2011 yılında bu oran %35 gibi bir rakama gerileyerek, yaklaşık 40 yıl önceki oranlara ulaşılmıştır. 2010 yılında AB ile ticaretimiz tavan yaparak 143 milyar dolara yükselirken, 2011 yılında 9 milyar dolarlık bir azalış ile 134 milyar dolara gerilemiştir.

Şüphesiz, AB ile ticaret oranlarımız gerilemesinde, daha öncede belirttiğimiz üzere, Türkiye'nin Orta Doğu ile Asya ülkeleriyle geliştirdiği ticari ilişkiler büyük bir önem taşımaktadır. Zira 2004 yılında Orta ve Yakın Doğu ülkelerinin Türkiye'nin dış ticaretindeki payı % 7 civarındayken, bu rakam 2011'de %12'ye çıkmıştır. Bu yedi yıllık süreç içerisinde neredeyse bütün yıllar dış ticaret hacmi genişlemiştir. Aynı şekilde Diğer Asya ülkelerinin Türkiye'nin dış ticaretindeki payı %10 civarındayken, bu rakam 2011'de %16'yı geçmiştir. Dış ticaret hacmi de 18 milyar dolardan 63 milyar dolar gibi önemli bir rakama ulaşmıştır.

Tablo.19:TR'deki Dış Ticaret Hacmi

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret	AB'ye İhracat	AB'ye İthalat	Avrupa Hacim	AB Oran
2000	27774906,05	54502820,5	82277726,55	15664420,82	28526901,88	44191322,7	53,7099462
2001	31334216,36	41399082,95	72733299,31	17545566,76	19823456,93	22101347,09	30,3868342
2002	36059089,03	51553797,33	87612886,36	20415033,65	25688833,24	46103866,89	52,6222441
2003	47252836,3	69339692,06	116592528,4	27393761,94	35140138,61	62533900,54	53,6345694
2004	63167152,82	97539765,97	160706918,8	36580858,82	48095670,77	84676529,59	52,6900337
2005	73476408,14	116774150,9	190250559,1	41364961,91	52695793,11	94060755,02	49,4404618
2006	85534676	139576174	225110850	47934745,69	59387030,06	107321775,7	47,6750791
2007	107271749,9	170062714,5	277334464,4	60398501,71	68394869,21	128793370,9	46,439728
2008	132027195,6	201963574,1	333990769,7	63390418,6	74407779,07	137798197,7	41,2580856
2009	102142612,6	140928421,2	243071033,8	47013414,7	56508918,09	103522332,8	42,5893333
2010	113883219,2	185544331,9	299427551	52685304,34	91128441,01	143813745,3	48,0295634
2011	134906868,8	240841676,3	375748545,1	62347441,32	72179705,19	510275691,6	135,80244

Kaynak:www.tcmb.gov.tr

Tablo.20:2000-2011 Yılları Arası Ortadoğu'nun Dış Ticaret Hacmi

Yıllar	ORTADOĞU	ORTADOĞU İTH	toplamortadoğu
2000	2572845,771	3373163,217	5946008,988
2001	3261099,106	3016496,104	6277595,21
2002	3439788,521	2321236,585	5761025,106
2003	5464809,574	3466136,941	8930946,515
2004	7921283,83	4268767,253	12190051,08
2005	10184229,88	6066416,509	16250646,39
2006	11315750,69	8640862,078	19956612,76
2007	15081321,75	10148759,87	25230081,62
2008	25430394,74	13145163,87	38575558,61
2009	19192807,97	7133985,404	26326793,37
2010	23294872,81	13010827,84	36305700,65
2011	27934772,06	20439412,52	48374184,58

Kaynak:www.tcmb.gov.tr

Tablo.21:2000-2011 Yılları Arası Toplam Dış Ticaret Hacmi

Yıllar	Asya İthalat	Asya İhracat	Toplam Dış Ticaret Hacmi	Oran (%)
2000	6932732,31	1298146,273	8230878,579	10,00377493
2001	4884409,76	1331202,749	6215612,507	8,545759049
2002	6529948,29	1789998,413	8319946,7	9,496259107
2003	9643754,79	2347927,16	11991681,95	10,28512043
2004	15500398	2544121,342	18044519,33	11,2282156
2005	20581162,2	3028877,9	23610040,15	12,4099715
2006	25657979,1	3941555,761	29599534,89	13,14887083
2007	33658277,8	5227250,245	38885528,07	14,02116688
2008	37616398,8	7074123,471	44690522,28	13,38076568
2009	28748748,4	6705543,877	35454292,28	14,58597996
2010	40343434,2	8580832,616	48924266,86	16,33926694
2011	53143945,3	10199360,77	63343306,02	16,85789788

Kaynak:www.tcmb.gov.tr

Tablo.22:2000-2011 Yılları Arası K.Amerika Toplam Dış Ticaret

Yıllar	K. Amerika İhracat	K. Amerika İthalat	K. Amerika Toplam Dış Ticaret	Oran (%)
2000	3308599,628	4167457,007	7476056,635	9,0863675
2001	3297478,531	3390445,309	6687923,84	9,1951333
2002	3595999,605	3420584,435	7016584,04	8,008621
2003	3972874,53	3740705,866	7713580,396	6,6158445
2004	5206704,699	5114158,733	10320863,43	6,422165
2005	5275697,795	5822698,076	11098395,87	5,8335681
2006	5439398,826	6935689,749	12375088,58	5,497331
2007	4540600,512	9032925,529	13573526,04	4,8942803
2008	4801535,42	13404016,25	18205551,67	5,4509146
2009	3578828,9	9513148,863	13091977,76	5,3860707
2010	4242434,613	13234069,25	17476503,86	5,8366385
2011	5459299,393	17345670,09	22804969,48	6,0692103

Kaynak:www.tcmb.gov.tr

6.4.3.Sermaye Piyasaları

Sermaye piyasalarını incelediğimizde, müzakere tarihinin alındığı 17 Aralık 2004 ve müzakerelere başlanan 3 Ekim 2005 tarihleri incelediğimizde, piyasaların olumlu ya da olumsuz etkilenmediğini görüyoruz.

Zira İMKB-100'ün işbu tarihlerdeki endeksleri, bize olağandışı bir değişiklik olmadığını gösteriyor.

Müzakerelerin başlamasından bir gün önceki gün olan 15 Aralık'tan, müzakerelerin sona ermesinden birkaç gün sonrası olan, 20 Aralık'a kadar İMKB endeksi sadece %3,64 oranında artarak, 27142 puandan, 28167 puana yükselmiştir.

2005 yılında, göreceli olarak biraz daha fazla bir büyüme yaşanmış olsa da, AB müzakerelerinin başlaması, borsayı şiddetli bir etkilememiştir. 30 Kasım'da İMKB-100 endeksi 39940 puanken, müzakerelerin başladıktan bir gün sonra 42686 puana yükselmiştir. Dört günlük süreçte İMKB-100 endeksi %6,4 oranında yükselmiştir.

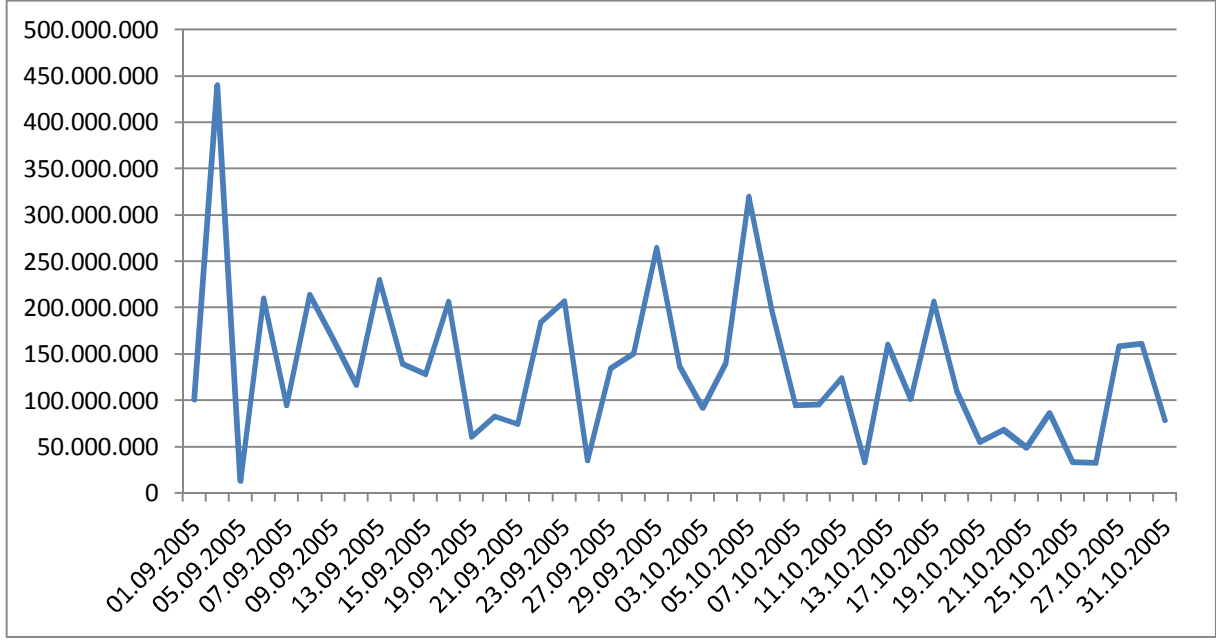
6.4.4.Döviz Piyasaları

Türkiye'nin AB'ye üye olma yolunda attığı en büyük adım olan "Tam Üyelik Müzakereleri" döviz piyasalarında büyük çapta bir genişlemeye neden olmamıştır. 2004 yılı Kasım ve Aralık aylarındaki günlük ortalama döviz hacmi yaklaşık 100 milyon dolar düzeyindedir. AB Zirvesi'nin başladığı tarih olan 16 Aralık'ta ise 140 milyon dolar düzeyindedir.

Sürecin başladığı tarihte döviz piyasa hacminin ortalama üzerinde bir seyir izlemiş olmasına rağmen, bu durum süreklilik arz etmemiştir. Çünkü ertesi gün bu rakam 47 milyon dolara kadar gerileyecektir. Aslında süreci bu iki tarihle değerlendirmek yerine, iki aylık rakamları incelediğimizde de bu tarihlerdeki döviz hacimlerine yakın benzerlik bulabiliyoruz. Bu zaman zarfında döviz piyasaları sürekli dalgalanma göstermiştir. Zaman zaman 200 milyon dolar düzeyine çıkan bir hacim oluşmuşsa da, 100 bin dolara kadar gerilediği zamanlarda olmuştur.Bu nedenle "Avrupa Birliği Tam Müzakerelerinin Başlaması" döviz piyasalarında olağandışı bir piyasa hacim değişikliğine neden olmamıştır.

Fakat nispeten Müzakereler için fasıl başladığı tarih olan 3 Ekim 2005 tarihi ve onu takip eden iki gün içerisinde döviz piyasa hacminde 300 milyon dolar barajı aşılmasına rağmen, genel iki aylık döviz hacim tablosunu incelediğimizde, yine büyük farklılıkların olmadığı görüyoruz. Bu iki aylık süreç içerisinde ortalama 134 milyon dolar düzeyinde günlük işlem hacmine ulaşılmıştır.

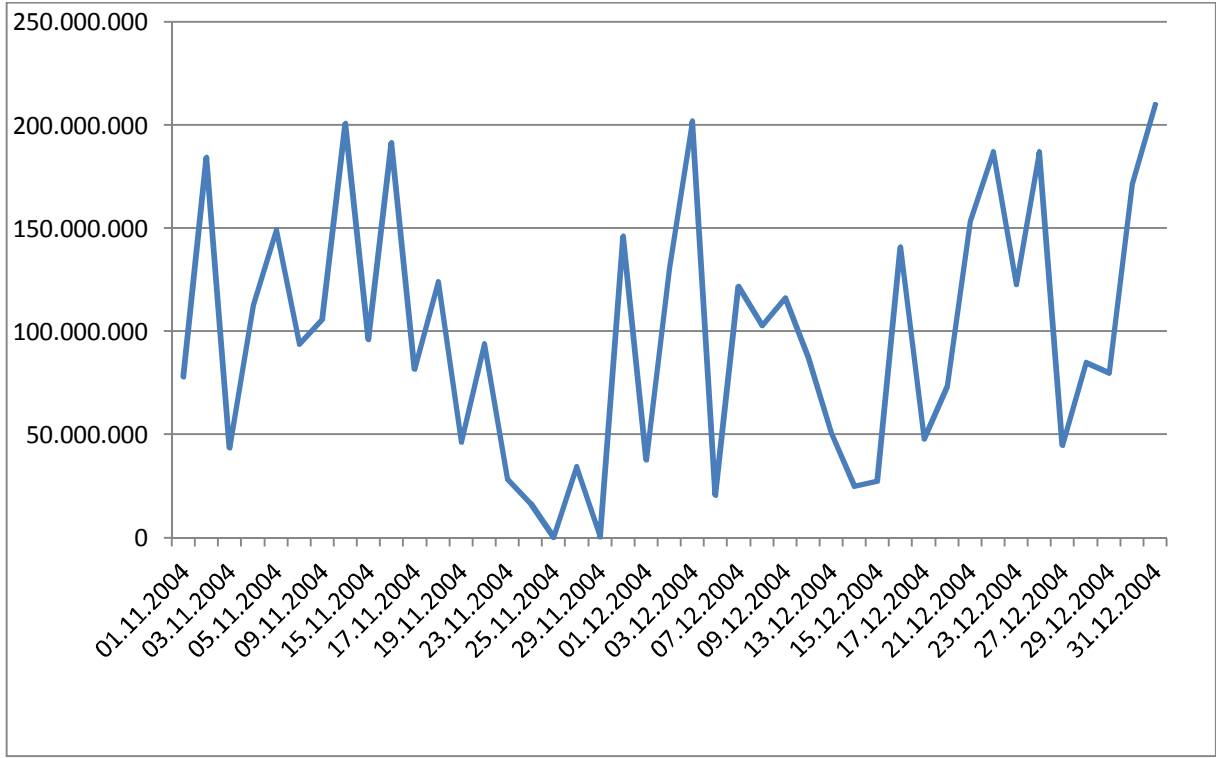
Grafik.14:AB Müzakerelerinin Başladığı Dönem, Ortalama Günlük Döviz İşlem Hacmi (\$)

Kaynak: www.tcmb.gov.tr

Grafik.15:AB Müzakerelerinin Başlatıldığı Dönem, Ortalama Günlük Döviz İşlem Hacmi (\$)

Kaynak: www.tcmb.gov.tr

6.5.Cumhurbaşkanlığı Seçim Krizi, E-Muhtıra ve AK Partiyi Kapatma Davası

6.5.1.Cumhurbaşkanlığı Seçimleri

Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in 16 Mayıs 2007'de görev süresini tamamlamasıyla başlayan bu süreç, Türkiye'de yaklaşık iki yıl sürecek bir siyasi karmaşanın başlangıcıydı.

2007 Cumhurbaşkanlığı (CB) seçimlerinde iktidar partisi AK Parti, adayını dönemin Dışişleri Bakanı Abdullah Gül olarak açıkladı. Bu karar, CHP'nin öncülüğünü yaptığı laik kesimler tarafından sert eleştirilere maruz kaldı. Laik kesim eleştirilerini özetle, Abdullah Gül'ün Milli Görüş kökenli ve laikliğe aykırı tavır ve söylemleri olduğu gerekçeleriyle yapmıştır. Ordu kanadından da dönemin Genelkurmay başkanı Yaşar Büyükanıt, görüşünü, seçimlerden önce yaptığı açıklamada şu sözleriyle "Cumhuriyetin temel değerlerine, devletin üniter yapısına, laik demokratik devlete sözde değil özde bağlı bir cumhurbaşkanının seçileceğini umut ediyorum" istediği cumhurbaşkanını tarif etmiştir.

Laik kesim eleştirilerini dile getirmek için seçimlere bir ay kala "Cumhuriyet'ine Sahip Çık" mesajı adı altında cumhuriyet mitingleri düzenlemişlerdir. Bu mitinglere yüz binlerce insan katılarak tepkilerini adeta bir gövde gösterisi halinde ortaya koymuşlardır.

CHP, AK Parti adayını protesto ettiği için meclis genel kuruluna katılmamıştır. Gül, ilk turda 357 kabul oyu almıştır. Fakat meclis oturumunun açılabilmesi için gereken 367 üyenin katılımı

gerçekleşmediği için CHP, anayasa ihlali olduğu gerekçesiyle konuyu Anayasa Mahkemesine taşımış ve CB seçimin ilk turu iptal ettirmiştir. Her ne kadar 6 Mayıs'ta ikinci tur gerçekleştirilmiş olsa da yeterli katılım sayısına ulaşamamıştır.

6.5.2.E-Muhtıra

27 Nisan gecesi, Genelkurmay Başkanlığı'nın laiklik ile ilgili yaptığı açıklama, birçok gazeteci ve yazar tarafından olağan dışı bulunmuş, internetten de yayınlandığı için, hükümete karşı yayınlanmış bir "e-muhtıra" olarak kabul görmüştür

Büyükant'ın 12 Nisan'daki açıklaması ve 14 Nisan günü Cumhuriyet Mitingleri ile başlayan dolaylı ve dolaysız protestolar, "e-muhtıra" ile tavan yapmıştır. Fakat AK Parti, geri adım atmayacağını ve laiklikten ödün vermeyeceklerini, ertesi gün yaptığı basın toplantısında açıklamıştır. Genel Kurmay Başkanlığının yaptığı açıklamalar, farklı kesimlerce "bir darbe uyarısı", "demokrasiye uzatılan bir el" olarak yorumlanmıştır

Hükümet, cumhurbaşkanını seçememe ve oluşan muhalif ortamdan dolayı 22 Temmuz'da erken seçim kararı almıştır. Seçimden oylarını yaklaşık %12,4 oranında arttırarak %46,7'ye çıkartmıştır. CB seçimi krizi, Cumhuriyet Mitingleri ve e-muhtıra ile AK Parti'ye karşı tutulan muhalif tepkiler, AK Parti'yi yıpratmak yerine daha da güçlendirerek, daha fazla oy almasını sağlamıştır.

Seçimlerden sonra CB seçimi 1.turunu 20 Ağustos'ta tekrarladı. Bu seçimde 367 şartı sağlanmasına rağmen, Gül ilk 2 turda 341 ve 337 oy alarak seçilemedi. Gül 3. Turda 28 Ağustos günü 339 oy alarak, Anayasa'nın adayın ilk iki turda üçte iki yani 367 oy alamaması durumunda 3. turda en fazla oyu alanın seçimi kazanacağına" dair yasasıyla, Türkiye'nin 11. Cumhurbaşkanı olmuştur.

6.5.3.AK Parti'yi Kapatma Davası

6.5.3.1.Siyasi Durum

CB seçimlerinin üzerinden bir yıl geçmeden yaşanan bir diğer politik kriz de, AK Parti hakkında 14 Mart 2008 tarihinde açılan kapatılma davasıdır. Dönemim Cumhuriyet Başsavcısı Abdurrahman Yalçınkaya, Anayasa'nın ilgili 68. ve 69. yasalarına dayanarak, "AK Parti ve üyelerinin laikliğe aykırı eylemlerin odağı haline gelmek" iddiasıyla açtığı davaya, AK Parti 16 Temmuz'da savunmasını vermiştir. Anayasa mahkemesi 30 Temmuz 2008 günü, 11 üyesinin 6'sının evet, 5'inin hayır oylarıyla, nitelikli çoğunluk sağlanamadı gerekçesiyle davayı düşürmüştür. AK Parti kapatılmamış, yalnızca partiye yapılan hazine yardımlarında belirli bir oranda kesintiye gidilmiştir.

Dava sürecinde AK Parti'nin tüzel kişiliğinin yanında Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, eski TBMM Başkanı Bülent Arınç başta olmak üzere il ve ilçe teşkilatlarına kadar, AK Parti üyesi birçok kişi "laiklik ilkesine aykırı eylem ve demeçleri olduğu" gerekçesiyle davaya müdahil olmuşlardır.

Söz konusu dava sürecinde Türkiye oldukça hararetli günler yaşamıştır. Farklı kesimlerden birçok iddia ortaya atılmıştır. Erdoğan ve Günay davanın açılma sebebini, Ergenekon davası yüzünden açıldığını ifade etmiştir.

6.5.3.2.Ekonomik Durum

Dava sürecinin ekonomiyi etkileyip etkilemediğini sorgulayacak olursak, yine farklı yorumlar ortaya atılmıştır. AK Parti’li eski bakan Doç. Dr. Abdüllatif Şener, yaptığı bir mülakatında “parti kapatmaların ekonomiye bir etkisi olmayacağını” söylerken, Kültür ve Turizm Bakanı Ertuğrul Günay, “Türkiye’nin AK Parti döneminde ekonomik alanda istikrarı sağladığını, davanın bu istikrarı sekteye uğratacağını” iddia etmiştir (Haber Aktüel,2008).Demirgil yapmış olduğu çalışmasında politik istikrarsızlığın siyasal ve yasal çevrelerde belirsizliğe neden olabileceği gibi, verimlilik üzerinde doğrudan azaltıcı etkide bulunarak piyasa işleyişini de etkileyebileceğinden bahseder (Demirgil, 2011:4).

İş dünyasının dava ile ilgili görüşleri de şöyledir; Ankara Sanayi Odası (ASO) Başkanı Nurettin Özdebir, küçük ve orta boy işletmelerin siyasi belirsizliklerden dolayı piyasadaki durgunluktan en ciddi etkilenen kesim olduğunu, dava nedeniyle var olan güven ortamının yerini belirsizliğe bıraktığını söylemiştir. Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD) Başkanı Ömer Cihad Vardan da benzer şekilde "Güven ortamı yerini belirsizliğe bıraktı. 'Acaba yatırım yapayım mı?' soruları ortaya çıktı. Acilin dışında insanlar harcama yapmaz oldu.

Örneğin bırakın ev almayı insanlar buzdolabı, televizyon alımlarını erteledi. AK Parti'nin kapatılması halinde ise neler yaşanacağını düşünmek bile istemiyorum. Kapatma ekonomik ortamda kaos demektir" şeklinde bir demeç vermiştir. Bunların yanında dönemin Hazine’den sorumlu Devlet Bakanı Mehmet Şimşek ise kapatma davasının ekonomi üzerinde kısa dönemde bir ölçüde belirsizliği artırdığını ancak orta ve uzun dönemde Türk ekonomisinin görünümünün kuvvetli olması dolayısıyla iç ve dış şokların etkisinin sınırlı olacağını ifade etmiştir.

Rakamlar üzerinden kapatma davasının Türkiye de ne gibi bir etkilerde bulunduğu baktığımızda, İMKB için; Referans’ın yaptığı araştırmaya göre dava süreci ilk anda, İMKB’de % 12’lik bir düşüşe neden olmuştur. Şimşek, dava açılmasını takiben üç günlük süre içerisinde dünyada ve Türkiye’de yaşanan çalkantılara rağmen, dövizin sadece %0,4 oynadığını, faiz oranlarının da 50 baz puan değiştiğini söylemiştir (Anadolu Ajansı, 2008).

Dava sürecinde, Merkez Bankası’nın 2008 yılı için açıkladığı yüzde 4’lük enflasyon hedefi de şaşırmış, 28 Temmuz’da yaptığı toplantıda, 2008 enflasyon hedefine %10,6 ile revize etmiştir. 2002 yılından beri sürekli artan doğrudan yabancı sermaye yatırımları da, ilk defa düşüş yaşamış 19.504 milyar dolara gerilemiştir.

Tablo.23:Doğrudan Yabancı Doğrudan Yatırımlar

Yıllar	Doğrudan Yabancı Doğrudan Yatırımlar
2000	982
2001	3352
2002	1082
2003	1702
2004	2785
2005	10031
2006	20185
2007	22047
2008	19504
2009	8411
2010	9038
2011	15876

Kaynak:www.tcmb.gov.tr

Süreç içerisinde değişen makroekonomik göstergeleri tamamıyla kapatma davasına bağlamak, isabetli bir değerlendirme olmayacaktır. Zira aynı tarihlerde 85 yıllık finans devi BearStearns'ün JP Morgan'a yok pahasına satışıyla beraber, dünya borsalarının ve ekonomilerinin etkilediği gibi Türkiye'yi de etkilemiştir. Daha sonra patlak veren “Mortgage Krizi” de dünya ile birlikte Türkiye'yi de zor duruma sokmuştur.

6.5.3.3.Döviz Piyasaları

Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ilk yapıldığı tarih olan 27 Nisan, Türk siyasi tarihinde önemli bir yere sahiptir. Zira o gün Cumhurbaşkanı'nın seçilememesi ve Genel Kurmay Başkanlığından geç saatlerde yapılan bildiri, o günlerde Türkiye gündemimde epey bir yer edinecekti. Fakat 27 Nisan'da ki döviz hacmine baktığımızda piyasada alışılmadık bir değişikliğin olmadığını görüyoruz. 27 Nisan'da günlük döviz hacmi 90 milyon dolar seviyesindedir. Nisan ayı başından beri döviz hacminin sürekli dalgalanması göz önünde bulundurulduğunda, 27 Nisan'ın bu günlerden farksız olduğu ortaya çıkmaktadır.

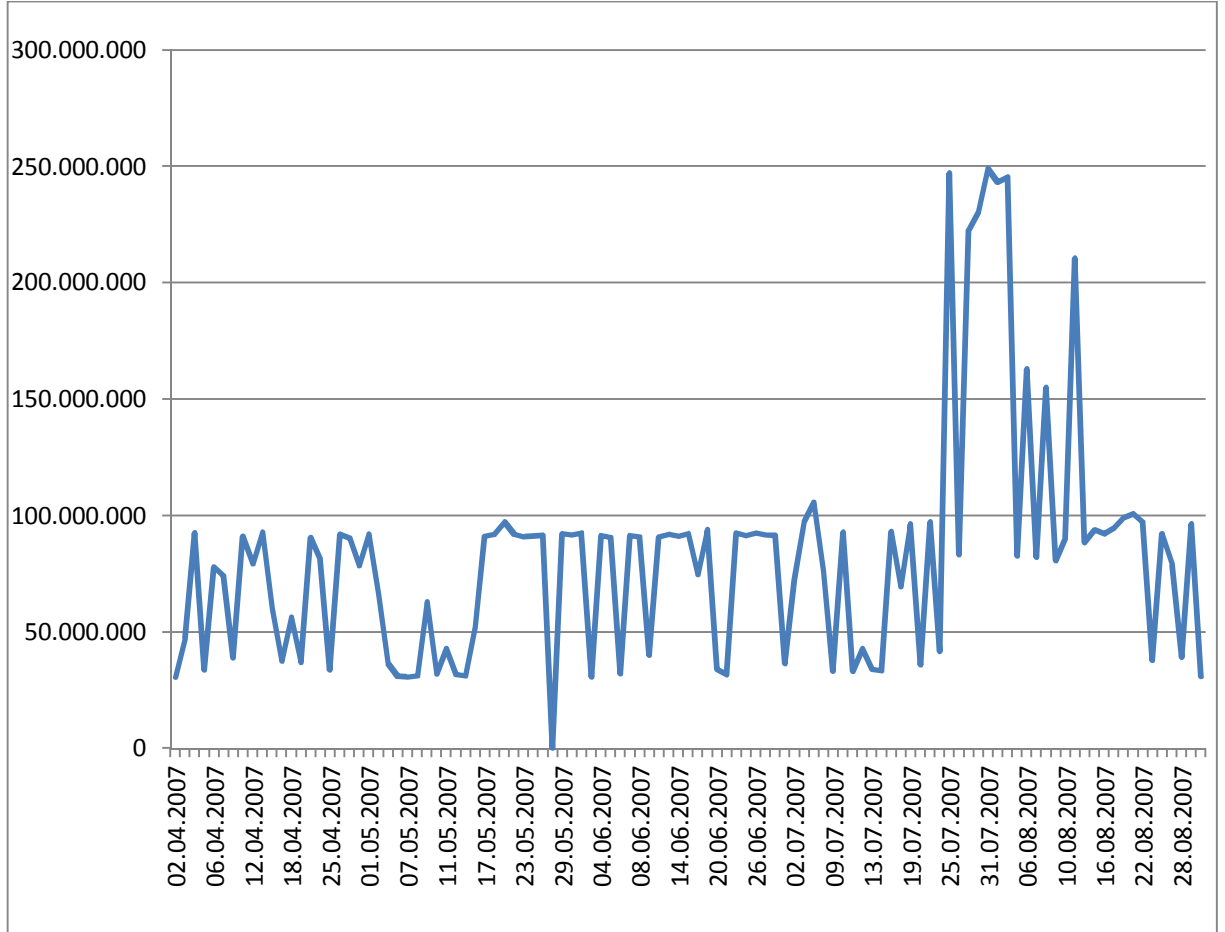
28 Mayıs'ta Amerikan Anma Günü ve Britanya Bahar ayı Bankacılık tatilinden dolayı birçok yerde döviz piyasaları kapalı olduğundan dolayı, Türkiye'de de sadece 140 bin dolar seviyesinde bir işlem gerçekleştirilmiştir. Bu gün bir istisna kabul edildiğinde, yılbaşından haziran ayına kadar, Türkiye'de döviz piyasaları 30 ile 90 milyon arasında günlük işlem hacmine ulaşmıştır.

CB seçimlerinin ikinci defa yapıldığı 20 Ağustos ile 28 Ağustos tarihleri arasında da seçimlerden dolayı büyük bir hareketliliğin olduğunu söyleyemeyiz. Her ne kadar Abdullah Gül'ün seçildiği gün olan 28 Ağustos'ta günlük hacim 40 milyar düzeyine düşmesine rağmen, bunu seçimlerle ilişkilendiremeyiz, çünkü ertesi gün tekrar 90 milyara çıkacakken, bir gün sonra tekrardan 30 milyara kadar düşecektir.

Dolayısıyla “e-muhtıra” ve “CB seçim krizleri” süresince Türkiye’de döviz piyasaları hissedilir bir biçimde etkilenmemiştir.

AK Parti’ye açılan kapatma davası sürecinde Türkiye’deki döviz piyasaları yine çok dalgalı günler geçirmiştir. 139 gün boyunca döviz piyasaları 90 ila 30 milyon dolar arasında günlük döviz hacmine ulaşmışlardır. Ama ne davanın açıldığı, ne de sonlandığı günlerde Türkiye’deki döviz piyasaları olumlu veya olumsuz bir şekilde etkilenmemiş, olağan seyrinde devam etmiştir.139 gün süren bu belirsizlik sürecinde yaşanan ekonomik belirsizlik ortamında Merkez Bankası’nın 2008 yılı için açıkladığı yüzde 4’lük enflasyon hedefi de değişti. Merkez Bankası, kapatma davasının görülmeye başlandığı 28 Temmuz tarihinde yaptığı toplantıda 2008 enflasyon hedefini yüzde 10,6 olarak revize etti. Yani bu belirsizlik sürecinin en ağır faturası yine halka çıktı.

Grafik.16:AK Parti’yi Kapatma Davası Dönemi, Ortalama Günlük Döviz İşlem Hacmi (\$)

Kaynak:www.tcmb.gov.tr

7.SONUÇ

Çalışmamızda, siyasi gelişmelerin döviz piyasalarında ne denli bir nüfuza sahip olduğunu tetkik edebilmek için, 2000 ve 2011 yılları arasında Türkiye gündeminde yer almış belli başlı olayları inceledik.

Yapılan çalışmada, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'na ait döviz verilerinden yararlanarak siyasi gelişmeler ile döviz piyasaları arasındaki ilişkinin boyutu ölçülmek istenmiştir. Çalışmalar sonucunda, Türkiye'de siyasi gelişmelerin ekonomik gelişmelere nazaran döviz piyasalarına doğrudan bir etkide bulunmadığı ortaya çıkmıştır. Zira gelişmekte olan ülkeler sınıfında bulunan Türkiye'nin finans piyasaları da yavaş yavaş büyümektedir.

Türkiye'nin uluslar arası döviz piyasasındaki payı 2001 yılında %0,1 düzeyindeyken 2010 yılı itibariyle % 0,3 düzeyine ulaşmıştır. Türkiye'nin böylesine küçük bir paya sahip olmasından dolayı yaşamış olduğu siyasi olaylar, döviz piyasasına doğrudan bir etkide bulunamamaktadır. Çünkü döviz piyasalarındaki gelişmeler, küresel bir piyasa konumunda olması hasebiyle piyasada en büyük paya sahip olan ülkelerin yaşamış olduğu siyasi ve ekonomik gelişmelerden daha çok etkilenmektedir. ABD, Avrupa veya Japonya gibi devletlerin ekonomilerinde ve siyasi durumlarında yaşanan bir takım gelişmeler, Türkiye'deki döviz piyasasına çok büyük etkide bulunabilmektedir. Örneğin, ABD veya Britanya'da herhangi bir milli bayram nedeniyle döviz piyasaları kapalı olacak olsa, Türkiye'deki döviz piyasa işlem hacimlerinde büyük düşüşler yaşanmaktadır.

Sonuç olarak, incelenen olaylardan Kasım 2000 ve Şubat 2001 ekonomik krizlerinde Türk döviz piyasaları müthiş bir şekilde etkilenmiş olsa da, bunu salt olarak yaşanan siyasi gerilimlere bağlayamayız.

Aynı şekilde AK Parti'nin seçim başarıları ve makroekonomik kazanımları, döneminde yaşanmış 1 Mart Tezkere Krizi, Cumhurbaşkanlığı seçimleri, Genel Kurmay Başkanlığının 'e-muhtırası' hakkında açılan kapatma davası ve AB üyelik sürecinde kaydettiği ilerlemeler, Türk döviz piyasalarına doğrudan bir etkide bulunamamıştır.

Türk döviz piyasaları, uluslar arası platformda yaşanan gelişmelere paralel olarak etkilenmiştir.

8.KAYNAKÇA

<http://www.stargazete.com/index.asp?haberID=119068>

<http://www.milliyet.com.tr/2007/04/29/yazar/cemal.html>

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=220037>

http://www.odp.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=168&tipi=3&sube=0 URL

Alesina, Alberto; Özler, Gule; Roubini, Nouriel; veSwagel, Phillip; “PoliticalInstabilityandEconomicGrowth”, Journal of EconomicGrowth, 1996, ss.198-211

Aydın, Ahmet Hamdi; “22 Temmuz Genel SeçimlerininÖnemi ve Özelliği”, 2007, ss.11

Bali, B.Bülent; ve Çelen, Mustafa; Kurala Bağlı Maliye Politikaları ve AB Uygulaması, Beta Basım Yayım Ağ, İstanbul, 2007

Beriş, Hamit Emrah; “AK Parti 2007-2011 Seçim Beyannameleri: Süreklilik ve Değişim”, 2011, ss.3,8,11

Bölükbaşı, Deniz; 1 Mart Vakası, Irak Tezkeresi ve Sonrası, Doğan Kitap, İstanbul: Doğan Kitap, 2008, ss.56

Demirgil, Hakan; Politik İstikrarsızlık, Belirsizlik Ve Makroekonomi: Türkiye Örneği (1970-2006), 2011, s.4

Doğan, Cem; “Neoliberal İhalenin Son Takipçisi:AKP”, 2006, ss. 3

Donzel, Markus A; Handbook of World Exchange Rates, 1590-1914, Birleşik Krallık, 2008, ss.197

Eroğlu, Nadir; “Türkiye’de İktisat Politikalarının Gelişimi (1923-2003)”, 2004, ss.11

Jong-A-Ping, Richard;“On theMeasurement of PoliticalInstabilityanditsImpact on EconomicGrowth”, 2006, ss.2 http://congress.utu.fi/eps2006/docs/D8_jong-a-pin.pdf

Kapusuz, Fatime; “Avrupa Birliği Uyum Sürecinin Türkiye Ekonomisine Etkileri: (1980 – 2006)”, 2006, ss.111

Karaçor, Zeynep; “Öğrenen Ekonomi Türkiye: Kasım 2000- Şubat 2001 Krizinin Öğrettikleri”, 2006, ss.8,10

Kazgan, Gülten; Ekonomide Dışa Açık Büyüme, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1988

Keyder, Çağlar; Ulusal Kalkınmacılığın İflası, Metis Yay. Ankara, Ekim 1993

Kibritçioğlu, Aykut; “Türkiye’deki Hükümetlerin Makroekonomik Performanslarının Bir Karşılaştırması, 1987-2007” 2007, ss.14

Önder, İzzettin; “24 Ocak Kararlarından Devalüasyona”, 2005

Özdağ, Ümit; Türk Ordusunun Kuzey Irak Operasyonları 1984’ten Bugüne, Pegasus Yayınları, İstanbul, 2008, ss. 273

Özsağır, Arif; “Dönüşen Türkiye’de Ekonomideki Dönüşüm Zamanları”, 2011, ss.9

Öztürk, Salih; ve Özyakışır, Deniz; “Türkiye Ekonomisinde 1980 Sonrası Yaşanan Yapısal Dönüşümlerin GSMH, Dış Ticaret ve Dış Borçlar Bağlamında Teorik Bir Değerlendirmesi” , 2005, ss.3

Paldam, Martin; “Inflation and Political Instability in Eight Latin American Countries: 1946–83” Public Choice, 1987, ss.143–168

Pobedonosec, Grigory; “Influence of Political Events on the Forex Market”, 2009

Roe, Mark J.; ve Siegel, Jordan I.; “Political Instability: Its Effects on Financial Development, Its Roots in the Severity of Economic Inequality”, 2003, ss.3 <http://ssrn.com/abstract=963214>

Sarısoy Sinan; ve Beşer, Mustafa Kemal; “Türkiye’de 1980 Sonrası Siyasi İstikrarsızlığın Ekonomik İstikrar Ve Krizler Üzerindeki Etkileri”, 2009, ss.7

Sevindi, Neval; “Keşke 1 Mart Tezkeresi Geçseymiş”, Zaman Gazetesi, 6 Mart 2007

Seyidoğlu, Halil; Uluslararası İktisat, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2009, ss.3,16

Şahin, Mehmet;“Türkiye'nin Uluslararası Ekonomi Politığı: 2000-2010”, 2011, ss.1 U.S. Department of Defense, 2003

<http://www.defenselink.mil/transcripts/transcript.aspx?transcriptid=2572>

Uzunoglu, Sadi; Para ve Döviz Piyasaları, Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2006 ss.3,4

Yeldan, Erinç, Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi: Bölüşüm,Birikim ve Büyüme, İletişim Yayınları 710, İstanbul. 2001

Yeldan, Erinç; “Küreselleşmenin Neresindeyiz ? Türkiye Ekonomisinde Borç Sorunu ve IMF Politikaları”, 2003

Yetkin, Murat; Tezkere, Remzi Kitabevi, 2004, ss.186,187

Yılmaz, Mustafa Kemal;“Döviz Dayalı Vadeli İşlemler Uygulama Esasları”,2005,

Anadolu Ajansı“Kapatma'nın Ekonomiye Etkisi” 21 mart 2008

Haberaktüel.com, “Günay: Türkiye'ye karşı çok büyük saygısızlık” , 14 Mart 2008

Radikal Gazetesi, “ABD’ye Yanıt: Meşruiyet Şart”, 28 Aralık 2002

Referans Gazetesi, Kapatma Davasının Borsada Düşüş Etkisi Yüzde 12, 20 Mart 2008
http://www.referansgazetesi.com/haber.aspx?HBR_KOD=92838

BIS, Foreign Exchange and Derivatives Market Activity in 2010

tr.wikipedia.org/wiki/2007_Türkiye_genel_seçimleri

Federal Reserve Bank of New York.

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası

Türkiye İstatistik Kurumu

T.C. Başbakanlık Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı, 2012

<http://www.invest.gov.tr/tr-TR/turkey/factsandfigures/Pages/Economy.aspx>

Uluslararası Denkleştirme Bankası (BIS)

